

ESTETIKA PODLE STUDIJNÍCH PLÁNŮ VÍDEŇSKÉHO DVORA A SEZNAMŮ PŘEDNÁŠEK RAKOUSKÝCH UNIVERZIT A LYCEÍ V LETECH 1805 AŽ 1848 (VÍDEŇ, PRAHA, LVOV, ŠTÝRSKÝ HRADEC, INNSBRUCK, OLOMOUC)*

TOMÁŠ HLOBIL

**AESTHETICS IN THE NATIONAL CURRICULA SET BY THE IMPERIAL COURT IN VIENNA
AND IN LECTURE LISTS FROM UNIVERSITIES IN VIENNA, PRAGUE, LEMBERG, GRAZ,
INNSBRUCK, AND OLMÜTZ, 1805–1848**

This article describes the place of aesthetics in philosophy courses at Austrian universities from 1805 to 1848. It is based on an analysis both of national curricula set by the imperial court in Vienna and of lecture lists published by universities in Vienna, Prague, Lemberg (Lvov), Graz, Innsbruck, and Olmütz (Olomouc).

Keywords: Aesthetics – university – Austrian Monarchy – first half of the 19th century

Studie si klade za cíl postihnout postavení estetiky ve filozofických studiích rakouských univerzit a lyceí v letech 1805 až 1848 na základě rozboru studijních plánů vídeňského dvora a seznamů přednášek vydávaných univerzitami a lycei ve Vídni, Praze, Lvově, Štýrském Hradci, Innsbrucku a Olomouci.¹ Rozhodnutí zkoumat estetiku výlučně na základě dvorských studijních plánů a seznamů přednášek nedovoluje v důsledku povahy zvole-

* Studie vznikla díky laskavé podpoře GA ČR (grant Pražská univerzitní estetika první poloviny 19. století ve střeoevropských souvislostech, č. P409/11/2083). Děkuji všem archivářům a knihovníkům, bez jejichž pomoci by nevznikla.

¹ Rakouská univerzitní estetika tohoto období dosud nebyla souhrnně zkoumána. Stručné poznámky lze nalézt v dějinách jednotlivých univerzit a lyceí, jejich filozofických fakult, klasicofilologických a germanistických profesur. Nejpodrobněji Herbert H. EGGELMAIER, *Die Einrichtung von Lehrkanzeln für deutsche Philologie in Österreich nach der Universitätsreform der Jahre 1848/49*, in: Walter Höflechner (Hg.), *Beiträge und Materialien zur Geschichte der Wissenschaften in Österreich. Klassische Philologie in Graz – Habilitationen an der Grazer Philosophischen Fakultät – Einrichtung der Germanistik-Lehrkanzeln – Briefe Adlers an Meinong – Zur Grazer Studentengeschichte*, Graz 1981, s. 360–411, zvláště s. 361–364. Na další tituly odkázu níže v souvislosti s jednotlivými univerzitami. Jediná speciální studie vznikla o vídeňské estetice, ani ta ale není založena na dostatečném množství pramenů a estetiku navíc přednostně tematizuje z hlediska vzniku dějin umění. Srov. Walter HÖFLECHNER – Christian BRUGGER, *Zur Vorgeschichte. Die Vertretung der Ästhetik an der Universität Wien bis 1850*, in: Walter Höflechner – Götz Pochat (Hgg.), *100 Jahre Kunstgeschichte an der Universität Graz. Mit einem Ausblick auf die Geschichte des Faches an den deutschsprachigen österreichischen Universitäten bis in das Jahr 1938*, Graz 1992, s. 3–5. Walter Höflechner podal i stručnou charakteristiku univerzitní estetiky přelomu 18. a 19. století jako takové. Walter HÖFLECHNER, *Bemerkungen zur Differenzierung des Fächerkanons und zur Stellung der philosophischen Fakultäten im Übergang vom 18. auf das 19. Jahrhundert*, in: Rainer Christoph Schwinges (Hg.), *Artisten und Philosophen. Wissenschafts- und Wirkungsgeschichte einer Fakultät vom 13. bis zum 19. Jahrhundert*, Basel 1999, s. 297–317, konkrétně s. 304–305.

ných archiválií – a to je třeba hned v úvodu zdůraznit – popsat skutečnou výuku, neboť ne všechny předměty, které seznamy ohlásily, byly opravdu odučeny.² Nemůže ani představit obsah přednášek, neboť takový výzkum by musel vycházet ze zápisů, které z nich pořídili posluchači, jelikož rakouští profesori přednáškové cykly až na vzácné výjimky knižně nezveřejnili.³ Tyto záměry, nesporně žádoucí, překračují cíl předložené studie.⁴ Ta k nim teprve připravuje neopominutelné východisko, neboť jakýkoli individuální pedagogický výkon na rakouských univerzitách a lyceích v první polovině 19. století probíhal v rámci vytyčeném dvorskými studijními plány. Plány, vyjadřující panovníkovu představu o kýžené podobě předmětů, vystupují jako teoretické východisko přednáškových cyklů konaných na jednotlivých univerzitách v jednotlivých letech. Seznamy přednášek představují pojiťko mezi touto dvorskou teorií a přednáškovou praxí, jsou nejzazším úředním dokumentem, který předchází vlastní výuce.⁵ Seznamy vycházely z platných plánů, ale zároveň odrážely konkrétní situaci určité univerzity či lycea v určité chvíli. Zachycovaly např. nepřítomnost vyučujícího, suplování či neotevření předmětu, zkracování počtu hodin předepsaných pro výuku, proměnu učebnic a další skutečnosti, vyvěrající z okamžitých podmínek a okolností. Přizpůsobíme-li postup, který navrhl Riccardo Pozzo pro výzkum výuky logiky na univerzitě v Halle⁶ cíli této studie, lze z dostupných seznamů zjišťovat, kdy se estetika začala na určité škole vyučovat, zda její postavení a podobu ovlivnilo zkrácení filozofických studií ze tří na dva roky či naopak rozšíření ze dvou na tři roky, zda ji ovlivnilo povýšení lyceí na univerzity, zda se vyučovala pravidelně a byla zařazována mezi povinné, nebo volitelné předměty, jaké místo jí bylo přiřknuto v hierarchii fakultního *curricula*, kteří pedagogové ji vyučovali, jaké další obory tvořily jejich profesuru, podle jakých podkladů estetiku přednášeli, kolik jí učili hodin a jaké místo zaujímal mezi jejich dalšími předměty.

K výzkumu byly vybrány nejvýznamnější rakouské německojazyčné univerzity a lycea ve Vídni, Praze, Lvově, Štýrském Hradci, Innsbrucku a Olomouci. Ty tvořily spolu

² Na berlínské univerzitě např. odpadla čtvrtina ohlášených kurzů. Srov. Wolfgang VIRMOND, *Vorbemerkung*, in: Wolfgang Virmond (Hg.), *Die Vorlesungen der Berliner Universität 1810–1834 nach dem deutschen und lateinischen Lektionskatalog sowie den Ministerialakten*, Berlin 2011, s. IX.

³ Ze všech zkoumaných profesorů estetiky zveřejnil přednášky jen Franz Ficker. Jeho dvě učebnice estetiky uvedu níže. Posmrtně byly vydány přednášky pražského profesora estetiky Johanna Heinricha Dambecka. Vydal je Joseph Adolf Hanslik, který významným způsobem zasáhl do původního textu. Johann Heinrich DAMBECK, *Vorlesungen über Aesthetik*, I–II, hg. v. Joseph Adolf HANSLIK, Prag 1822–1823. O Hanslikových zásazích Tomáš Hlobil, *Pražské univerzitní přednášky z estetiky Johanna Heinrich Dambecka (Hledání jejich autentické podoby)*, *Hudební věda* 49/1–2, 2012, s. 123–130. Za knihu vycházející z přednášek lze snad pokládat i text Ignatze Pollaka: [Ignatz] I. POLLAK, *Anleitung zur Methode der Redekunst. Zur zweckmäßigen Erleichterung des Humanitäts-Studiums*, Wien 1825.

⁴ Obsahu přednášek se věnují v samostatných studiích. Odkazy na konkrétní tituly níže.

⁵ Seznamy přednášek, vydávané univerzitami působícími v německé jazykové oblasti, se staly po zveřejnění prací Konrada Schrödera a Horsta Waltera Blanka, které poprvé informovaly o jejich dostupnosti, důležitým zdrojem poznání nejen pro dějiny jednotlivých univerzit, jak tomu bylo běžné již dříve, ale i pro srovnávání vývoje jednotlivých oborů. Konrad SCHRÖDER, *Vorläufiges Verzeichnis der in Bibliotheken und Archiven vorhandenen Vorlesungsverzeichnisse deutschsprachiger Universitäten aus der Zeit vor 1945*, Saarbrücken 1964. Horst Walter BLANKE, *Bibliographie der in periodischer Literatur abgedruckten Vorlesungsverzeichnisse deutschsprachiger Universitäten 1700–1899*, *Berichte zur Wissenschaftsgeschichte* 6, 1983, s. 205–227. Týž, *Bibliographie der in periodischer Literatur abgedruckten Vorlesungsverzeichnisse deutschsprachiger Universitäten 1700–1919*, *Berichte zur Wissenschaftsgeschichte* 10, 1987, s. 17–43.

⁶ Riccardo Pozzo, *Vorlesungsverzeichnisse als Quelle der Universitätsgeschichte Preußens*, in: Reinhard Brandt – Werner Euler (Hgg.), *Studien zur Entwicklung preußischer Universitäten*, Wiesbaden 1999, s. 59–80, zde s. 77.

s univerzitami v Padově a Pavii osmičku velkých a středních rakouských univerzit,⁷ na kterých plán filozofických studií z roku 1824 nařídil estetiku vyučovat.⁸

Zkoumaná léta 1805 až 1848 představují významný úsek rané rakouské univerzitní estetiky,⁹ institucionálně ohraničené dvěma rozhodnutími vídeňského dvora – zřízením nejstarší stolice estetiky v rakouské monarchii na pražské univerzitě v roce 1763 v rámci tereziánských univerzitních reforem a povýšením filozofických fakult z propedeutických učilišť, připravujících posluchače ke studiu na tzv. vyšších fakultách, teologii, právech a medicíně, na plnohodnotné fakulty, v reformách Franze svobodného pána Sommarugy v březnu 1848 a Leopolda hraběte Thuna-Hohensteina v roce 1849.¹⁰ Dvorská rozhodnutí ranou rakouskou univerzitní estetiku ohraničují i vnitřně rozdělují. Místo, které plány filozofických studií estetiky na rakouských univerzitách a lyceích přiřkly, ji přirozeně člení na tereziánsko-josefínské období (1763–1790), dobu vzestupu, a leopoldovsko-františkovské období (1791–1848), dobu ústupu. Léta 1805 až 1848 tvoří stěžejní část leopoldovsko-františkovské etapy. Jedná se o uzavřený celek, ohraničený dvěma plány filozofických studií císaře Františka II. (I.): *Philosophischer Studienplan* (Filozofickým studijním plánem), vyhlášeným dekretem dvorské kanceláře 9. srpna 1805,¹¹ a *Neuer Lehrplan der philosophischen Studien* (Novým učebním plánem filozofických studií), vyhlášeným dekretem studijní dvorské komise 2. října 1824.¹² Poslední plán zkoumaného období – plán filozofických studií z roku 1846 – je brán v potaz až v závěru studie, neboť nebyl uskutečněn, až do studijního roku 1847/48 se rakouská filozofická studia řídila Novým učebním plánem.¹³

V návaznosti na vymezený předmět, vytyčený cíl a předestřený ráz pramenů je studie rozdělena na dvě části. První část shrnuje pokyny týkající se estetiky ve dvou hlavních studijních plánech císaře Františka II. (I.), druhá zkoumá údaje o estetice v seznamech přednášek univerzit a lyceí ve Vídni, Praze, Lvově, Štýrském Hradci, Innsbrucku a Olomouci. Údaje, získané rozбором plánů a seznamů přednášek, následně vzájemně porovnám. Vzájemné srovnání plánů a seznamů je důležité pro správné pochopení podoby a postavení jakéhokoli oboru v dobovém *curriculu*, neboť brání jednostrannému zkresení nastávajícímu ve chvíli, kdy se omezíme jen na jeden z těchto pramenů.¹⁴ Pokud to dovolily archívie, pokouším se hledat i vysvětlení pro odchylky, vyvstálé mezi dvorem prosazovanou

⁷ Richard MEISTER, *Entwicklung und Reformen des österreichischen Studienwesens*, Teil II: Dokumente, Wien 1963, s. 93, 114. Odhlížím tedy jak od rakouských univerzit v Dalmácii, Slovinsku a severní Itálii, na kterých se estetika vyučovala, tak od lyceí, kde se estetika vyučovala buď okrajově, nebo vůbec (např. od lycea v Salzburgu).

⁸ Podrobněji s odkazy viz níže.

⁹ Podrobněji o periodizaci rakouské univerzitní estetiky rozvedené na příkladu pražské univerzitní estetiky Tomáš HLOBIL, *Einführung in die Geschichte der frühen Prager Universitätsästhetik (1763–1848)*, in: Wolfgang F. Schwarz (Hg.), *Zugänge. Ein bohemistisches Studienhandbuch zu Literatur und Kultur*, Olms Verlag, v tisku.

¹⁰ O Sommarugově a Thunově reformě podrobně R. MEISTER, *Entwicklung und Reformen*, I–II; Hans LENTZE, *Die Universitätsreform des Ministers Graf Leo Thun-Hohenstein*, Wien 1962.

¹¹ Wilhelm UNGER, *Systematische Darstellung der Gesetze über die höheren Studien in den gesammten deutsch-italienischen Provinzen der österreichischen Monarchie*, Zweiter Theil: Specielle Anordnungen, Wien 1840, s. 517.

¹² Tamtéž, s. 481.

¹³ Plán 1846 viz R. MEISTER, *Entwicklung und Reformen*, II, s. 5–131.

¹⁴ Že představy o podobě oboru, vytvořené jen na základě studijních plánů, zkreslují jeho faktickou podobu, ukazuje i estetika. Srov. např. odlišný pohled na estetiku, který podává přehled plánů filozofických studií, připravený studijní dvorskou komisí pro císaře Ferdinanda I., a pohled beroucí v potaz i seznamy přednášek v mé studii o pražské estetice let 1763 až 1805. R. MEISTER, *Entwicklung und Reformen*, II, s. 47–54 (přehled

podobou výuky estetiky a její skutečnou podobou na jednotlivých univerzitách a lyceích. Závěr nabídné shrnující pohled na podobu a postavení estetiky v rakouských filozofických studiích ve zkoumaném období, založený na vzájemném srovnání jednotlivých univerzit a lyceí včetně přihlédnutí k situaci před rokem 1805 a po roce 1848.

Estetika v plánech filozofických studií 1805 a 1824

Studijní plán, který byl přijat v roce 1805 a v platnost vstoupil ve studijním roce 1805/06, rozlišil dva druhy filozofických studií: neúplná dvouletá na lyceích a úplná tříletá na univerzitách.¹⁵ Ještě v průběhu platnosti tohoto plánu byla filozofická studia na lyceích ve Štýrském Hradci, Olomouci a Innsbrucku rozšířena rovněž na tříletá (podle seznamů ve Štýrském Hradci 1813/14, v Olomouci 1815/16 a Innsbrucku 1819/20). Plán stanovil, že dřívější čtyři hlavní větve předmětů (větev praktické a teoretické filozofie, fyzikálních a matematických věd, dějepisu a estetických věd)¹⁶ budou změněny na tři třídy: předměty první třídy, tj. obecné vědy, zakládající jakékoli vyšší vědy, byly povinné pro všechny posluchače prvního a druhého ročníku filozofického studia; předměty druhé třídy, tj. obecné vědy, které mají bližší vztah jak k některému z profesních oborů studovaných na vyšších fakultách, tak k některým vyšším vědám, byly povinné již jen pro zájemce o vybranou profesi; a předměty třetí třídy, tj. předměty bez bližšího vztahu k profesním oborům a vyšším vědám, si studenti vybírali podle osobních schopností a vloh.¹⁷ Plán očekával, že se volitelné předměty budou potýkat s malým zájmem posluchačů.¹⁸ Předpokládanému poklesu návštěvnosti čelil tím, že zavedl povinnost zapsat si ve třetím ročníku 3–4 hodiny přednášek ze skupiny volitelných předmětů¹⁹ a zároveň umožnil prodloužení filozofického studia na čtyři roky.²⁰

Plán zařadil estetiku mezi volitelné předměty třetího ročníku druhé třídy. V jejím případě bránil očekávanému poklesu návštěvnosti kromě obecných opatření i doporučením hlásajícím vhodnost jejího absolvování pro budoucí posluchače práv a bohosloví.²¹ Plán pojal estetiku jako doplněk k jediné povinné přednášce třetího ročníku – k „Vyššímu praktickému studiu latinských klasiků za účelem třibení vkusu“.²² Studium klasiků, vyučované profesorem klasické filologie, se soustředilo na antické autory; naproti tomu estetika, vyučovaná profesorem estetiky, na soudobá díla. Estetika měla studenty učit pravidlům, jak tato díla správně posuzovat a hodnotit. Současně jim měla ozřejmit teorii smyslového krásna, ušlechtilého a vznešeného. V případě poezie ukazovala estetické vlastnosti na německých vzorech.²³ Plán spojil s profesurou estetiky další dva obory – dějiny (krásných

plánů filozofických studií). Tomáš HLOBIL, *Výuka dobrého vkusu jako státní zájem. Počátky pražské univerzitní estetiky ve středoevropských souvislostech. 1763–1805*, Praha 2011, s. 17–77.

¹⁵ W. UNGER, *Systematische Darstellung*, s. 499.

¹⁶ Tamtéž, s. 499.

¹⁷ Tamtéž, s. 500–501.

¹⁸ Tamtéž, s. 511.

¹⁹ Tamtéž, s. 506.

²⁰ Tamtéž, s. 507.

²¹ Tamtéž, s. 505.

²² Tamtéž, s. 507.

²³ Tamtéž, s. 509.

umění a věd a dějiny filozofie. Dějiny krásných umění a věd měly spolu s estetikou tvořit „krásný celek“. Jejich společným úkolem bylo ukazovat, „*jak vliv lidských vášní v učených zkoumáních jakož i ve všech životních úkonech potlačuje pravdu a jak nevyhnutelně vede k tragickým pomýlením*“.²⁴ Plán určil, že estetika bude vyučována pět hodin týdně v obou semestrech, dějiny krásných umění a věd čtyři hodiny týdně v zimním semestru a dějiny filozofie čtyři hodiny v letním semestru.²⁵ Tuto nově utvořenou profesuru vedl v přehledu osmi profesur filozofických studií na předposledním, sedmém místě.²⁶ Plán nepojednal ani o učebnicích estetiky, ani o podobě jejích zkoušek.

„Nový učební plán filozofických studií“ z roku 1824 vstoupil v platnost od studijního roku 1824/25.²⁷ Plán zkrátil veškeré univerzitní a lyceální filozofické studium ze tří na dva roky.²⁸ Zachoval dělení předmětů na tři třídy, pouze je jinak uspořádal. Estetiku zařadil mezi volitelné předměty druhé třídy vyučované „*na větších lyceích a veškerých univerzitách*“. Větší lyceum vymezil jako školu, která byla dříve univerzita a na níž byla zachována alespoň studia práv.²⁹ Ve vlastní charakteristice estetiky zdůraznil, že tento obor není jen rétorika a poetika, nýbrž zabírá se všemi krásnými uměními.³⁰ Plán významně změnil podobu profesury estetiky, když od ní oddělil dějiny filozofie (nadále je měl vyučovat profesor filozofie) a nově k ní přidružil klasickofilologické předměty – latinskou filologii (vyučovanou v prvních dvou ročnících), klasickou literaturu a řeckou filologii (dva volitelné předměty). Plán požadoval, aby se výuka estetiky s klasickou literaturou a řeckou filologií pravidelně střídaly.³¹ Vlastní přednášku z estetické teorie spojil s dějinami krásných umění a věd do jediného předmětu.³² Absolvování estetiky určil jako povinné pro žadatele o povolení stát se soukromým učitelem humanitních tříd, filozofie, latinské filologie jakož i pro uchazeče o učitelské úřady v humanitních třídách nebo předmětů filozofie, dějin, klasické literatury a estetiky ve filozofických studiích.³³ Vyšší návštěvnosti mělo napomoci povolení absolvovat volitelné předměty nejen ve 2. ročníku, ale i v pozdějších ročnících studia na vyšších fakultách. Toto povolení platilo i pro studenty, kteří museli absolvování volitelných předmětů doložit pro výkon povolání.³⁴ Plán ponechal estetice vysoký počet pěti hodin týdně³⁵ a nově složenou profesuru estetiky, klasické literatury a řecké a latinské filologie zařadil na šesté místo z osmi filozofických profesur.³⁶ O učebnicích estetiky ani o podobě jejích zkoušek nepojednal.

Srovnání plánů filozofických studií z let 1805 a 1824 ukazuje, že postavení estetiky ve filozofickém *curriculu* se po celé sledované období zásadně nezměnilo: oba plány vedly estetiku mezi volitelnými předměty a vyhradily jí stejný počet pěti hodin týdně v obou

²⁴ Tamtéž, s. 510.

²⁵ Tamtéž, s. 517.

²⁶ Tamtéž, s. 516–517.

²⁷ Tamtéž, s. 479.

²⁸ Tamtéž, s. 482.

²⁹ Tamtéž, s. 484–485.

³⁰ Tamtéž, s. 486.

³¹ Tamtéž, s. 494.

³² Tamtéž, s. 486. Na italskojazyčných univerzitách v Pavii a Padově přidružil plán k estetice i výuku italského jazyka a literatury.

³³ Tamtéž, s. 489.

³⁴ Tamtéž, s. 484, 490, 497.

³⁵ Tamtéž, s. 494.

³⁶ Tamtéž, s. 493–494.

semestrech. Nový plán jen nařídil její střídání s výukou antických klasiků a řecké filologie, takže se měla vyučovat obrok. Největší rozdíl je patrný v předmětech spojených s profesurou estetiky. Zatímco v plánu z roku 1805 tvořila estetika profesuru s dějinami (krásných) umění a věd a dějinami filozofie, tak v plánu 1824 s klasickofilologickými předměty. Spojení estetiky a klasické filologie dovolilo vzestup její profesury v přehledu filozofických profesur o jedno místo před přírodopis, estetika se tak dostala na místo dříve přiřknuté samostatné profesuře klasické filologie. Spojením estetiky a klasické filologie dosáhl nový plán dvojího účinku: přidělil dva z hlediska plánu z roku 1805 příbuzné předměty – studium antických klasiků a estetiku – jednomu vyučujícímu a zároveň otevřel možnost zvýšit návštěvnost tím, že nařídil jejich výuku střídat. Spojení s klasickou filologií následně vyústilo v odlišnou charakteristiku estetiky: plán z roku 1805 se soustředil na odlišení estetiky a klasické literatury (první předmět se zabíral soudobými, druhý antickými díly), naproti tomu plán z roku 1824 vyzdvihl odlišnost estetiky od rétoriky a poetiky a její úzkou souvislost s dějinami krásných umění a věd.

Estetika v seznamech přednášek na univerzitách a lyceích ve Vídni, Praze, Lvově, Štýrském Hradci, Innsbrucku a Olomouci

Postavení estetiky ve vídeňských, pražských, lvovských, štýrskohradeckých, innsbruckých a olomouckých seznamech přednášek bude zkoumáno odděleně po jednotlivých univerzitách a lyceích vždy ve dvou obdobích vymezených oběma plány filozofických studií. První část zahrnuje studijní roky 1805/06 až 1823/24, druhá 1824/25 až 1847/48. Ústřední otázka nastolená plány zní, jak se do seznamů promítla dvorská nařízení týkající se estetiky.

Vídeň

1805/06–1823/24

Na vídeňské univerzitě, založené 1365,³⁷ vyučoval estetiku na počátku zkoumaného období Joseph Ignaz Liebel (1754–1820).³⁸ Činil tak již před rokem 1805 v předmětu nazvaném „Obecná teorie krásných věd a umění, poté zvláštní teorie básnictví a řečnictví“.

³⁷ Z dějin vídeňské univerzity a její filozofické fakulty srov.: Rudolf KINK, *Geschichte der kaiserlichen Universität zu Wien*, I, II, Wien 1854. Ze strojopisných dizertací: Erika RÜDEGGER, *Die philosophischen Studien an der Wiener Universität 1800 bis 1848*, Dissertation, Wien 1964; Godehard SCHWARZ, *Die philosophische Fakultät der Universität Wien von 1740–1800 unter besonderer Berücksichtigung der Humaniora*, Dissertation, Wien 1966; Elisabeth GÜRTLER, *Das Studium an den Gymnasien und an der philosophischen Fakultät der Alma mater Rudolphina in der Zeit von 1800 bis zur Revolution 1848*, Dissertation, Wien 1980; Elisabeth STOIBER, *Die Universität Wien von 1780 bis 1802*, Dissertation, Wien 1979; Silvia ADAMEK, *Der Lehrkörper der philosophischen Fakultät von 1800 bis 1848*, Dissertation, Wien 1984. O dějinách všech zkoumaných univerzit a fakult lze souhrnně říci, že vývoji stolice estetiky nevěnovaly soustředěnou pozornost. Soustavněji se zabíraly jen některými držiteli jejich stolic. Na přínosná místa z dějin jednotlivých univerzit upozorním vždy na patřičném místě. O počátcích vídeňské estetiky dosud nejpodrobněji Tomáš HLOBIL, *Die Frühzeit der Ästhetik an der Wiener Universität*, Mensch – Wissenschaft – Magie. Mitteilungen der Österreichischen Gesellschaft für Wissenschaften 26, 2009, s. 15–43.

³⁸ Základní údaje o Liebelovi viz heslo *Liebel, Ignaz*, in: Constantin WURZBACH, *Biographisches Lexikon des kaiserthums Oesterreich*, XV, Wien 1866, s. 95–96.

Tento předmět poprvé ohlásil v seznamu pro studijní rok 1792/93. Vyučoval ho denně (tj. pětkrát týdně) „podle Eberharda“ (tj. podle *Theorie der schönen Künste und Wissenschaften* J. A. Eberharda).³⁹ Seznamy vedly Liebela jako profesora estetiky a filologie až do studijního roku 1804/05.⁴⁰ Poté, co vstoupil v platnost plán filozofických studií z roku 1805, byla jeho profesuře v seznamu pro rok 1805/06 přiřknuta již jen latinská a řecká filologie, nikoli estetika. Liebel v tomto roce také estetiku neohlásil. V seznamu pro studijní rok 1806/07 přestal vypisovat výuku klasickofilologických předmětů (ty převzal Anton Stein, 1759–1844)⁴¹ a začal být veden jako profesor estetiky a dějin krásných umění a věd. Ani v tomto roce ale ještě estetiku nevypsal. Její každodenní výuku pod názvem „Estetika“ ohlásil až v roce 1807/08. Seznam zařadil přednášku z estetiky, konající se každý den v obou semestrech bez udání předlohy, na druhé místo z devíti volitelných předmětů. Podobu Liebelem ohlašovaných kurzů se po celé jeho působení zásadně nezměnila.⁴² Pozornost si zaslouží jen dvě úpravy, trvající až do konce jeho univerzitní činnosti: spojení estetiky s dějinami krásných umění a věd do jedné přednášky vyučované denně v obou semestrech od studijního roku 1812/13 a dále skutečnost, že od seznamu pro rok 1817/18 ohlašoval výuku estetiky „podle Eschenburga“ (tj. podle učebnice J. J. Eschenburga *Entwurf einer Theorie und Literatur der schönen Redekünste. Zur Grundlage bei Vorlesungen*).⁴³ Poslední seznam, který Josepha Ignaze Liebela zaznamenal, pochází z roku 1819/20.

Srovnání plánu filozofických studií z roku 1805 se seznamy přednášek zachycujícími Liebelovu výuku ukazuje, že v případě vídeňské estetiky začaly být plánem vznesené požadavky alespoň částečně plněny teprve po dvou letech od jeho přijetí. Liebel estetiku nejprve dva roky vůbec nevypsal a učil jen klasické filologii. Navíc mu nebyly svěřeny dějiny filozofie. Od roku 1812/13 pak spojil přednášky z estetiky a z dějin krásných umění a věd do jedné přednášky, místo aby oba předměty vyučoval odděleně v zimních semestrech. Okolnosti vysvětlující tyto odchylky nabízejí dobové archiválie.

Změny požadované plánem filozofických studií z roku 1805 týkající se estetiky ohrozily již dříve slabé Liebelovo univerzitní postavení.⁴⁴ Největší ohrožení vyvěralo z odtržení profesury estetiky od klasickofilologických předmětů. Neboť estetika a všechny další předměty, které plán jejímu profesorovi nově přiřkl, byly zařazeny výhradně mezi volitelné předměty. Obava, že estetika bude navštěvována ještě menším počtem posluchačů než dosud, nechuť začít přednášet dějiny filozofie a souběžné suplování řecké a římské literatury ve studijním roce 1805/06 přiměly Josepha Ignaze Liebela k ráznému pokusu zvrátit nepříznivý vývoj. Liebel kvůli výuce antických literatur ve studijním roce 1805/06 nevypsal přednášku z estetiky a v roce 1806 požádal dvůr, aby buď povýšil estetiku na „řádné závazné studium“, nebo aby ho pověřil trvale učit latinskou a řeckou literaturu. Současně požádal o zproštění výuky dějin filozofie, neboť tento obor neovládá.⁴⁵ Žádost

³⁹ Johann August EBERHARD, *Theorie der schönen Künste und Wissenschaften*, Halle 1790.

⁴⁰ Vídeňské seznamy obsahovaly soupisy vyučujících s jejich profesurami již od roku 1790/91.

⁴¹ Základní údaje o Steinovi viz heslo *Stein, Anton Joseph*, in: C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, XXXVIII, Wien 1879, s. 20–23.

⁴² Ze sledovaného období jsem neměl k dispozici jen seznam pro studijní rok 1813/14.

⁴³ Johan Joachim ESCHENBURG, *Entwurf einer Theorie und Literatur der schönen Redekünste. Zur Grundlage bei Vorlesungen*, Berlin 1812.

⁴⁴ Následující výklad je upravenou verzí části studie T. HLOBIL, *Die Frühzeit*, s. 15–43.

⁴⁵ Liebel se nebyl ochoten ujmout výuky dějin filozofie ani za příplatek 200 zlatých. Allgemeines Verwaltungsarchiv (dále AVA), Studienhofkommission (dále SHK), karton 244, 4 Phil Aesthetik.

byla postoupena dolnorakouské vládě a následně direktorovi filozofických studií Franzi Böhmemu. Výsledkem projednávání byl vládní posudek z 21. srpna 1806, určený dvorské kanceláři, který nedoporučil Liebela pověřit výukou latinské a řecké literatury, ačkoli dříve ve třetím ročníku pravidelně vypisoval antické klasiky, neboť k výuce těchto předmětů byl již v březnu přijat Anton Stein. Zároveň ho vláda nehodlala zprostit ani výuky estetiky, neboť jí učil již drahně let. Z předestřených návrhů vláda podpořila jediný: učinit estetiku povinným předmětem (Zwangsfach) alespoň pro kandidáty teologie. Nový studijní plán podle jejího soudu totiž estetiku poškodil, když zrušil výuku klasické literatury v prvních dvou ročnících filozofie. Její vyučující se proto ve třetím ročníku musí věnovat čtení děl, „*místo aby mohl přistoupit i k principům krásna a k teorii*“. Vláda nadto vyslovila přesvědčení, že Liebel by v případě částečné obligatornosti získal pro estetiku víc žáků než současné tři dobrovolníky. Při zaujímání svého stanoviska si vláda byla plně vědoma, že čerstvě přijatý plán již shromáždil argumenty v neprospěch předkládaného návrhu, navzdory tomu se ho však rozhodla podat.

Dvorská kancelář vypracovala pro císaře Františka II. (I.) obšírný posudek ke stanovisku filozofického vicedirektorátu a dolnorakouské vlády. Souhlasně konstatovala, že převedení výuky latinské a řecké literatury na Liebela není kvůli přijetí Antona Steina možné a doporučila ho zbavit výuky dějin filozofie. Výslovně ale odmítla učinit estetiku povinným předmětem, pokazujíc na skutečnost, „*že pokud jinak profesor Liebel bude umět učinit estetiku přitažlivou, pak by snad měl mít víc než jen tři žáky, jak prohlašuje vláda, nehledě na to, že studium tohoto oboru není povinné*“. Císař veškeré návrhy kanceláře schválil.⁴⁶ Svým rozhodnutím učinil z dřívější vídeňské profesury estetiky a klasické literatury definitivně profesuru estetiky a dějin umění a věd, čímž ji – odhlédneme-li od neuskutečněného spojení s dějinami filozofie – uvedl do souladu s plánem z roku 1805. Seznam přednášek pro studijní rok 1806/07 již Liebela vedl jako profesora estetiky a dějin umění a věd.⁴⁷ Neobnovení obligatornosti estetiky prodloužilo dosavadní malý zájem o tuto hlavní Liebelovu přednášku. Filozofický vicedirektorát s touto nepřízní marně zápolil po zbytek jeho působení.⁴⁸

Poliebelovské seznamy pro léta 1820/21 až 1822/23 uvádějí, že estetice učil nejmenovaný suplent. Byl jím Johann Ludwig Deinhardstein (1794–1859).⁴⁹ V prvním roce tak činil jen třikrát týdně, ve druhém a třetím již denně, nadále podle Eschenburga. V seznamu pro studijní rok 1823/24 je poprvé uveden nový profesor estetiky a dějin umění a věd Franz Ficker (1782–1849),⁵⁰ dosud působící na olomouckém lyceu. Přednáška z estetiky byla v tomto seznamu vymezena stejně jako za předchůdce Liebela – „Estetika a dějiny krásných umění a věd“. Byla vyučována denně v obou semestrech podle Eschenburga a vedena na osmém místě ze sedmnácti volitelných předmětů.

⁴⁶ AVA, SHK, karton 244, 4 Phil Aesthetik.

⁴⁷ Anton PHILLEBOIS (Hg.), *Taschenbuch der Wiener Universität für das Jahr 1807*, s. 15.

⁴⁸ Podrobněji T. HLOBIL, *Die Frühzeit*, s. 15–43.

⁴⁹ Archiv der Universität Wien (dále AUW), Philosophische Fakultät (dále PhF), Vizedirektorat, Schachtel 9/1823, Nr. 407. Základní údaje o Deinhardsteinovi viz heslo *Deinhardstein, Johann Ludwig*, in: C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, III, Wien 1858, s. 207–210.

⁵⁰ Základní údaje o Fickerovi viz heslo *Ficker, Franz*, in: C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, IV, Wien 1858, s. 219–220.

Srovnáme-li poslední vídeňský seznam před vstupem plánu filozofických studií z roku 1824 v platnost s prvním seznamem po vstupu, je patrné, že estetika byla ve Vídni nadále vypisována jako společná přednáška s dějinami krásných umění. Konala se denně v obou semestrech. Změnila se však předloha – Franz Ficker nahradil výuku podle Eschenburgova *Entwurfu* výukou „nach eigenen Heften“ (podle vlastních sešitů). Z názvu předmětu rovněž vypadl v mezidobí zastaralý termín (krásné) vědy, zůstalo v něm jen „schöne Künste“ (krásná umění). V tomto seznamu je také stanovena povinnost, podle níž musí estetiku absolvovat uchazeči o vybrané učitelské profese. K výraznější změně v postavení estetiky došlo v následujícím seznamu pro rok 1825/26. V něm chybí dřívější Liebelův sok, profesor klasické filologie Anton Stein. Po jeho penzionování byla Fickerova profesura estetiky neprodleně spojena s klasickou literaturou, jak žádal nový studijní plán. Ficker krátkodobě suploval i výuku pedagogiky („*Erziehungskunde*“). Opětovné spojení profesury estetiky s klasickou filologií sice samotné estetice nepomohlo (zůstala nadále volitelným předmětem), významně ale posílilo držitele její profesury v rámci filozofické fakulty, neboť profesor estetiky začal oproti předchozímu období opět vyučovat povinné, klasickofilologické předměty, konkrétně latinskou filologii v 1. a 2. ročníku. V seznamu 1826/27 Ficker estetiku nevypsal, místo ní ohlásil výuku klasické literatury a řecké filologie. K jejich pravidelnému střídání, požadovanému plánem, ale ve Vídni nedošlo a i první ohlášení této povinnosti bylo velmi pozdní (seznam 1834/35). Ficker tyto předměty střídal jen v letech 1825/26 a 1826/27, poté vypsal estetiku tři roky po sobě – 1827/28 až 1829/30. Ke střídání se vrátil v letech 1830/31 až 1836/37, ale opět ho neudržel, když v letech 1837/38 až 1839/40 opět opakovaně ohlásil výuku estetiky a dějin umění. Teprve od studijního roku 1840/41 do roku 1847/48 se výuka estetiky střídala s klasickou literaturou a řeckou filologií pravidelně.⁵¹ V seznamech lze v této době zaznamenat jedinou důležitou změnu: v roce 1838/39 Ficker oznámil, že již nebude estetiku vyučovat „podle vlastních sešitů“, nýbrž „podle druhého vydání své učebnice“. Seznam pro studijní rok 1848/49 chybí. Seznamy od dalšího studijního roku začaly být semestrální a přestaly rozlišovat povinné a volitelné předměty, děleny byly tematicky. Ze seznamu vypadl Franz Ficker (zemřel 1849) a rovněž estetika. V dalších letech byly ve Vídni vypisovány již jen specializované přednášky týkající se dílčích estetických témat, nikoli obecná estetika jako dosud.

Srovnání seznamů přednášek vídeňské univerzity s plánem filozofických studií z roku 1824 ukazuje, že naplnění vznesených požadavků proběhlo ve srovnání s předchozí reformou rychleji a bez výraznějších odchylek. Rozhodující změna – vznik profesury estetiky a klasické filologie – byla usnadněna téměř souběžným zahájením nové reformy a penzionováním dosavadního profesora klasické filologie Antona Steina.⁵² Přes brzké sloučení estetiky s klasickou filologií do jedné profesury ale ve Vídni dlouho nenastalo předepsané pravidelné střídání výuky estetiky s řeckou filologií a klasickou literaturou. Zřetelná jsou období, kdy Ficker vypisoval estetiku bez přerušení. Zároveň pokračoval ve způsobu ohlašování estetiky jako přednášky spojené s dějinami umění. Estetice učil pět hodin týdně,

⁵¹ Seznam pro rok 1848/49 mi zůstal nedostupný.

⁵² O složitém přebírání Steinových klasickofilologických předmětů Franzem Fickerem včetně úprav jeho platu nás podrobně zpravují archiválie uložené v AUW, PhF, Vizedirektorat, Schachtel 13/1825.

podle vlastních podkladů, nejprve rukopisných, posléze knižních. Seznamy vedly estetiku přibližně v polovině volitelných předmětů na dvanáctém až patnáctém místě.

Praha

1805/06–1823/24

Na pražské univerzitě – založena 1348⁵³ – se estetika vyučovala již před rokem 1805. Po odchodu dlouholetého profesora estetiky a klasické literatury Augusta Gottlieba Meißnera (1753–1807)⁵⁴ na sklonku roku 1804 do Fuldy se ujal suplování všech jeho předmětů gymnaziální profesor poetiky Joseph Georg Meinert (1775–1844).⁵⁵ Meinert suploval kromě estetiky, zařazené mezi volitelné předměty a vyučované denně podle Eschenburgovy učebnice, i Meißnerovy povinné klasickofilologické předměty. První seznam po zahájení reformy filozofických studií pro rok 1805/06 mu k nim v souladu s plánem přidal i dějiny krásných umění a věd v zimním semestru a dějiny filozofie v letním semestru. V následujícím roce se pražská stolice klasické filologie osamostatnila a byl na ni povolán Alois Klar (1763–1833).⁵⁶ Po Klarově nástupu zůstaly Meinertovi (nyní již řádnému profesorovi) jen předměty určené studijním plánem: estetika, dějiny krásných umění a věd a dějiny filozofie.⁵⁷ K nim přibyla pedagogika (Pädagogik), která v seznamu 1805/06 ještě uvedena nebyla. Všechny Meinertem vyučované předměty byly volitelné, na rozdíl od těch klasickofilologických, které suploval v předchozích letech a které převzal Klar. Joseph Georg Meinert učil estetice vždy v obou semestrech denně až do odchodu z univerzity. Seznamy přednášek ho naposledy zaznamenaly ve studijním roce 1810/11.

V seznamu pro rok 1811/12 ohlásil estetiku nejmenovaný suplent. Převzal i další Meinertovy předměty kromě pedagogiky, jejíž výuku se ujal profesor filozofie Franz Xaver Niemetschek (1766–1849).⁵⁸ V roce 1812/13 zahájil výuku estetiky nově jmenovaný profesor Johann Heinrich Dambeck (1774–1820).⁵⁹ Dambeck učil po celou dobu (naposledy je veden v seznamu pro rok 1819/20) tři předměty stanovené studijním plánem: estetiku, dějiny krásných umění a věd a dějiny filozofie. Ve výuce pedagogiky nadále pokračoval Niemetschek. Dambeck ohlašoval výuku estetiky podle Eschenburgovy učebnice, od seznamu

⁵³ Z dějin pražské univerzity a její filozofické fakulty ve zkoumaném období: Josef PETRÁŇ, *Nástin dějin filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze (do roku 1948)*, Praha 1983; Ivana ČORNEJOVÁ (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, II, 1622–1802, Praha 1996; Jan HAVRÁNEK (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy*, III, 1802–1918, Praha 1997.

⁵⁴ Základní údaje o Meißnerovi heslo *Meißner, August Gottlieb*, in: C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, XVII, Wien 1867, s. 301–309.

⁵⁵ Podle seznamů přednášek suploval estetiku Joseph Georg Meinert, podle Wurzbacha Karl Agnel Schneider (1766–1835). Srovnej heslo *Schneider, Karl Agnel*, in: C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, XXXI, Wien 1858, s. 31–34. Základní údaje o Meinertovi heslo *Meinert, Joseph Georg*, in: C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, XVII, Wien 1867, s. 281–282.

⁵⁶ Základní údaje o Klarovi heslo *Klar, Alois*, in: C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, XII, Wien 1864, s. 11–14.

⁵⁷ Viz nástupní přednáška: Joseph Georg MEINERT, *Rede über das Interesse der Aesthetik, Pädagogik, Geschichte der Gelehrtheit und Philosophie für Gebildete Menschen*, Prag 1807.

⁵⁸ Základní údaje o Niemetschekovi heslo *Niemtschek [sic], Franz*, in: C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, XX, Wien 1869, s. 350–351.

⁵⁹ Základní údaje o Dambeckovi heslo *Dambeck, Johann Heinrich Mathias*, in: C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, III, Wien 1858, s. 137.

1816/17 i „nach neuern Ansichten“ (podle novějších názorů). Do tohoto roku učil estetiky jen čtyřikrát týdně, teprve poté pětkrát týdně, jak předepsal plán. Seznam pro rok 1816/17 sice nadále uváděl, že bude vyučovat dějiny krásných umění a věd a dějiny filozofie, přestal však již rozlišovat, který předmět bude náplní zimního a který letního semestru.

V letech 1820/21 až 1822/23 suploval estetiku a další Dambeckovy předměty Franz Pržihonsky (1788–1859).⁶⁰ (Seznam 1821/22 však jméno suplenta neuvedl.) Rozsah výuky pět hodin týdně a předloha v podobě Eschenburga a „novějších názorů“ zůstaly uváděny po celou dobu záskoku. Poslední rok před zahájením nové reformy filozofických studií byl na uvolněnou stolicí povolán Anton Müller (1792–1843),⁶¹ dosud profesor klasické filologie na lyceu v Innsbrucku. Podle seznamu vypsals tytéž předměty jako jeho předchůdci, i estetiku ohlásil ve stejném hodinovém rozsahu a podle stejné předlohy. Tento seznam je také poslední, který estetiku řadil na první místo v oddílu volitelných přednášek („*Freie Gegenstände*“). Dělo se tak od vstupu plánu v platnost, tedy počínaje seznamem pro studijní rok 1805/06.

Srovnání plánu filozofických studií z roku 1805 se seznamy přednášek ukazuje, že v Praze byly všechny hlavní požadavky reformy splněny hned po jejím zahájení. Splnění bylo usnadněno uvolněním stolic estetiky a klasické literatury pouhý rok před tím, než plán vstoupil v platnost. Obě stolice se proto rozdělily bez pnutí a nově povolovaný profesor estetiky Joseph Georg Meinert mohl od počátku postupovat v souladu s reformou. Po celé toto období lze v seznamech přednášek vystopovat jen dvě drobné odchylky od dvorských pokynů – rozšíření Meinertovy výuky o pedagogiku a zkrácení výuky estetiky na čtyři hodiny týdně místo stanovených pěti na počátku Dambeckovy univerzitní dráhy. Estetika byla v pražských seznamech po celou dobu vedena na prvním místě volitelných přednášek.

1824/25–1848/49

Do prvního roku uskutečňování nového studijního plánu z roku 1824 vstoupila pražská filozofická fakulta se samostatnou profesurou estetiky, dějin krásných umění a věd a dějin filozofie, jejímž držitelem byl Anton Müller, a se samostatnou profesurou klasické filologie, jejímž držitelem byl Alois Klar. Oddělení obou profesur způsobilo, že Müller nadále pokračoval výhradně ve výuce estetiky a dějin filozofie. Dějiny krásných umění a věd, které nový plán sloučil s estetikou do jednoho předmětu, již výslovně nevypsal. Tyto dějiny definitivně vypadly z pražských seznamů přednášek, i když v tituluře Müllerovy profesury zůstaly nadále uváděny. Müller ve studijním roce 1824/25 ohlásil estetiku jako předmět vyučovaný denně „*theils nach Eschenburg, theils nach eigenen Heften*“ (částečně podle Eschenburga, částečně podle vlastních sešitů). Seznam zařadil estetiku na desáté místo z patnácti volitelných předmětů. Seznamy ji na tomto místě vedly až do studijního roku 1831/32.

Seznam pro studijní rok 1825/26 obsahuje první soupis vyučujících s výčtem jejich oborů. Antona Müllera představil jako c. k. řádného profesora estetiky, dějin filozofie a krásných umění a věd. Müller v tomto seznamu vypsals estetiku jako denně se konající přednášku podle Eschenburgovy učebnice a vlastních podkladů. Kromě ní učil i dějinám filozofie.

⁶⁰ Základní údaje o Pržihonském heslo *Přihonsky, Franz*, in: C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, XXIII, Wien 1872, s. 295–297.

⁶¹ Základní údaje o Müllerovi heslo *Müller, Anton*, in: C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, XIX, Wien 1868, s. 341–343.

Stejně předměty stejným způsobem ohlašoval v seznamech 1826/27 až 1828/29. Od seznamu 1826/27 vypadly z Müllеровy titulatury dějiny krásných umění a věd, nadále byl veden jen jako profesor estetiky a dějin filozofie. V seznamu pro rok 1829/30 byl označen již jen jako profesor estetiky; dějiny filozofie v tomto roce převzal Johann Peithner rytíř Lichtenfels (1798–1877).⁶² V seznamu pro rok 1830/31 byl Müller opět uveden jako vyučující dějin filozofie a ty byly opět zahrnuty i do jeho profesury. V seznamu následujícího roku převzal výuku dějin filozofie Franz Exner (1802–1853).⁶³ Stalo se tak definitivně, byť byly dějiny filozofie až do seznamu 1831/32 nadále vedeny v titulatuře Antona Müllera. V seznamech 1827/28 až 1830/31 Müller ohlašoval estetiku jen podle Eschenburga.

Seznam pro studijní rok 1832/33 (první seznam, ve kterém chybí Alois Klar) vnesl do údajů o Müllerově činnosti zásadní změny. Anton Müller se stal suplentem Klarových povinných klaskofilologických předmětů. V soupisu profesorů byl označen za profesora estetiky a suplenta latinské filologie, klasické literatury a řecké filologie. V tomto roce bylo v Praze také poprvé ohlášeno střídání výuky estetiky s přednáškami z klasické literatury a řecké filologie. Estetika proto nebyla vypsána – stalo se tak vůbec poprvé od studijního roku 1805/06. Seznam studijního roku 1833/34 vedl Müllera již nikoli jako suplenta, nýbrž jako profesora estetiky, klasické literatury, latinské a řecké filologie. Estetiku zde ohlásil jako denně se konající přednášku podle Eschenburga. Od tohoto roku začalo v Praze pravidelné střídání estetiky a obou klaskofilologických předmětů, trvající až do roku 1848/49. Sám Müller je takto střídal do studijního roku 1842/43. Estetice učil pětkrát týdně v obou semestrech sudých studijních let. Od roku 1835/36 ji ohlašoval nejen podle Eschenburga, ale opět i „podle vlastních sešitů“. Estetika byla od seznamu pro studijní rok 1833/34 po seznam 1846/47 vedena na osmém místě, tj. přibližně v polovině, oddílu volitelných přednášek.

Seznam pro rok 1843/44 – první po Müllerově odchodu – uvádí jako suplenta estetiky, latinské a řecké filologie a klasické literatury Josepha Wesselyho (1808/09–?). Estetiku v rozsahu předepsaných pěti přednášek týdně ohlásil podle druhého vydání učebnice Franze Fickera (tj. podle *Aesthetik oder Lehre vom Schönen und von der Kunst in ihrem ganzen Umfange*)⁶⁴. Seznam studijního roku 1845/46 poprvé zaznamenal jako vyučujícího estetiky a klaskofilologických předmětů profesora Michaela Franze von Canavala (1799–1868),⁶⁵ dříve působícího na univerzitách ve Lvově a Olomouci. Canaval vypsál estetiku dvakrát, podruhé v roce 1847/48. Vždy ji ohlašoval jako denně se konající přednášku podle Fickerovy učebnice z roku 1840. Canavalovou přednáškou v roce 1847/48 byla výuka estetiky coby volitelného předmětu propedeutických filozofických studií střídajícího se s klaskofilologickými předměty *de facto* ukončena, neboť Franz Schohay (1815–1878),⁶⁶ suplující

⁶² Základní údaje o Lichtenfelsovi heslo *Lichtenfels, eigentlich Peithner Freiherr von Lichtenfels, Thaddäus*, in: C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, XV, Wien 1866, s. 79–83.

⁶³ Základní údaje o Exnerovi heslo *Exner, Franz*, in: C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, IV, Wien 1858, s. 115–116.

⁶⁴ Franz Ficker, *Aesthetik oder Lehre vom Schönen und von der Kunst in ihrem ganzen Umfange*, Wien 1840.

⁶⁵ Základní údaje o Canavalovi Karl GOEDEKE, *Grundriss zur Geschichte der deutschen Dichtung aus den Quellen*, zweite ganz neu bearbeitete Auflage herausgegeben von Edmund Goetze, von Band XI ab fortgeführt von Franz Muncker und Alfred Rosenbaum, 12. Band Vom Weltfrieden bis zur französischen Revolution 1830, Dresden 1929, s. 383–384.

⁶⁶ Základní údaje o Schohayovi heslo *Schohay, Franz*, in: C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, XXXI, Wien 1876, s. 200–201. Data narození a úmrtí upřesněna dle matričního listu, viz wikipedia.cz, heslo František Šohaj, náhled 15. 12. 2014.

po Canavalovi, ji v podobě stanovené plánem filozofických studií z roku 1824 již nestihl vypsát. V seznamu studijního roku 1848/49, prvním, který nerozlišil povinné ročníkové a volitelné předměty, sice ještě ohlásil, že estetika v příštím roce vystřídá klasickou literaturu a řeckou filologii, stalo se tak ale již v odlišných poměrech: přednáška se konala jen dvakrát týdně a soupeřila s přednáškou z dějin estetiky Wilhelma Volkmana (1821–1877).⁶⁷

Srovnání plánu filozofických studií z roku 1824 se seznamy přednášek pražské univerzity ukazuje, že v Praze zavládla na počátku jeho uskutečňování opačná situace než v roce 1805. Na počátku reformy roku 1805 zahajoval univerzitní dráhu nový pedagog, Joseph Georg Meinert, kterému mohly být bez odporu odebrány klasickofilologické předměty, jež krátkodobě suploval, a následně nahrazeny nově předepsanými obory. Naproti tomu spojení estetiky s klasickou filologií v jednu profesuru, požadované plánem z roku 1824, nastalo velmi pozdě, až po penzionování profesora klasické filologie Aloise Klara. Jeho odchod zaznamenal seznam pro studijní rok 1832/33, ve stejném seznamu také Anton Müller oba obory poprvé spojil. Rozbor seznamů přednášek ukázal, že po převzetí Klarových klasickofilologických předmětů Müllerem se v Praze výuka estetiky střídala s řeckou filologií a klasickou literaturou zcela pravidelně. Pražští vyučující navíc po sloučení estetiky a dějin krásných umění a věd do jednoho předmětu přestali dějiny v seznamech uvádět. Estetika se trvale vyučovala pětkrát týdně nejčastěji podle Eschenburga, druhého vydání Fickera a vlastních podkladů jednotlivých vyučujících. V seznamech byla uváděna nejprve na desátém místě, po vytvoření společné profesury s klasickou filologií na osmém místě oddílu volitelných přednášek.

Lvov

1805/06–1823/24

Lvovská univerzita byla založena 1784, ponížena na lyceum 1805 a znovu zřízena 1817.⁶⁸ Estetika pronikla do zdejšího *curricula* hned po otevření třetího ročníku filozofických studií v roce 1785/86. Jejím prvním vyučujícím byl nejprve lektor, posléze profesor estetiky a klasické literatury Johann Wenzel Haan (též Hann; 1763–1819).⁶⁹ Výuka estetiky skončila souběžně s ponížením univerzity na lyceum v roce 1805. Ve stejném roce přijal Haan profesuru klasické literatury a estetiky na univerzitě v Krakově. Ve kterém roce byla výuka estetiky ve Lvově obnovena, nelze přesně říci, neboť seznamy přednášek

⁶⁷ Základní údaje o Volkmanovi heslo *Volkman Ritter von Volkmar, Wilhelm Fridolin*, in: C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, LI, Wien 1885, s. 262–264.

⁶⁸ Z dějin Lvovské univerzity: G[erson] WOLF, *Geschichte der Lemberger Universität von ihrer Begründung 1784 bis 1848*, in: týž, *Kleine historische Schriften*, Wien 1892, s. 1–47; Ludwig FINKEL – Stanisław STARZYŃSKI, *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*, I, II, Lwów 1894; Stanisław GRODZISKI, *Le rôle de l'université de Lemberg dans la vie scientifique de la Monarchie des Habsbourg*, *Etudes Danubiennes* 4/1, 1988, s. 29–38; Isabel RÖSKAU-RYDEL, *Kultur an der Peripherie des Habsburger Reiches. Die Geschichte des Bildungswesens und der kulturellen Einrichtungen in Lemberg von 1772 bis 1848*, Wiesbaden 1993.

⁶⁹ Základní údaje o Haanovi heslo *Haan, Wenzel*, in: C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, VI, Wien 1860, s. 98–99. O Haanovi jako Lvovském profesoru estetiky G. WOLF, *Geschichte*, s. 13, 16–17; L. FINKEL – S. STARZYŃSKI, *Historia*, I, s. 73–75.

do studijního roku 1821/22 jsem neměl k dispozici.⁷⁰ Nedostupnost seznamů lze částečně nahradit jinými prameny.

V souvislosti s prodloužením Lvovských filozofických studií ze dvou na tři roky ve studijním roce 1813/14 byl vypsan konkurz na obsazení nově zřízené stolice latinské klasické literatury a řecké filologie. Tu císař v lednu 1814 propůjčil Ignatzi Pollakovi (1785–1825).⁷¹ Estetika její součástí nebyla. Při slavnostním znovuotevření univerzity 4. listopadu 1817 však již Pollakova profesura zněla „*professor literaturae classicae romanae, philologiae graecae atque aestheticae*“.⁷² Obnovení estetiky tudíž pravděpodobně souviselo právě se znovuzřízením Lvovské univerzity.⁷³ Ignatze Pollaka zaznamenal jako vyučujícího estetiky i nejstarší seznam přednášek, který jsem měl k dispozici. Podle tohoto seznamu Pollak vyučoval estetiku třikrát týdně „*nach eigenen Schriften*“ (podle vlastních spisů), dále učil řecké filologii v prvním a druhém ročníku a antickým klasikům ve třetím. Seznam vedl estetiku na druhém místě mimořádných přednášek⁷⁴ ze sedmi. Tyto údaje zůstaly stejné i v seznamech pro studijní roky 1822/23 a 1823/24.

Z dochovaných seznamů je zřejmé, že Lvovská profesura estetiky byla již v období řídicím se plánem z roku 1805 spjata s klasickou filologií, nikoli s dějinami umění a věd a dějinami filozofie, jak žádal plán. Dějiny filozofie a dějiny krásných umění a věd nebyly ve Lvově vůbec vypsané.⁷⁵ Estetika se zde vyučovala výrazně méně, než byl předepsaný počet pěti hodin – pouze tři hodiny. Důvody těchto odchýlení od platného plánu nejsou jasné.

1824/25–1849

Lvovský seznam z prvního roku platnosti nového plánu filozofických studií obsahuje tytéž údaje jako v letech před reformou: Estetice učil Ignatz Pollak třikrát týdně podle vlastních spisů.⁷⁶ V seznamu 1825/26 Pollak chybí (zemřel), estetika z něho rovněž vypadla a klasickofilologické předměty ohlásil nejmenovaný suplent. Seznam z roku 1826/27 mi zůstal nedostupný. Seznam pro rok 1827/28 oznámil, že estetika a klasická literatura budou otevřeny, jakmile bude jmenován profesor. V seznamu 1828/29 ohlásil výuku estetiky a klasickofilologických předmětů suplent Joseph Hofmann (?–?). Estetiku vyučoval v souladu s plánem z roku 1824 pětikrát týdně „podle vlastních spisů“. Tímto rokem bylo také zahájeno požadované střídání výuky estetiky s klasickou literaturou a řeckou filologií. Estetika klesla na šesté místo v oddílu mimořádných přednášek. Podle seznamu 1829/30

⁷⁰ Lvovské lyceum vydávalo podle Finkela seznamy přednášek od roku 1808. L. FINKEL – S. STARZYŃSKI, *Historia*, I, s. 217, pozn. 3.

⁷¹ Základní údaje o Pollakovi L. FINKEL – S. STARZYŃSKI, *Historia*, I, s. 231–233. O Pollakově jmenování viz archiválie AVA, SHK, karton 274, 5 Lemberg Philosophie, Ästhetik und klassische Literatur 1814–1832.

⁷² *Reden, welche bey Gelegenheit der Einweihung der von Sr. Majestät Kaiser Franz dem Ersten gestifteten Universität zu Lemberg gehalten wurden. Mowy, miane przy zaprowadzeniu uniwersytetu w mieście Lwowie, założonego od N. cesarza Franciszka I.*, Lemberg, rok neuveden, s. 12.

⁷³ Správnost tohoto závěru potvrzuje i Eggmaierovo zjištění, že v *Hof- und Staats-Schematismus des österreichischen Kaiserthums* pro rok 1818 (Wien 1818, Tl. 2, s. 195) je na rozdíl od předchozích schematismů uvedeno, že profesor latinské klasické literatury a řecké filologie má na starost i výuku estetiky. H. H. EGGLMAIER, *Die Einrichtung*, s. 360–411, konkrétně 394, pozn. 14.

⁷⁴ Lvovské seznamy rozlišovaly řádné a mimořádné přednášky, nikoli volitelné („frei“) jako na jiných univerzitách a lyceích.

⁷⁵ Lvovské seznamy zaznamenaly první přednášku z dějin filozofie až ve studijním roce 1827/28. Jejich výuku suploval Franz von Stronski.

⁷⁶ Ozvuky těchto přednášek lze snad nalézt v I. I. POLLAK, *Anleitung*.

suploval klasicofilologické předměty profesor fyziky a užité matematiky August Kunzek (1795–1865),⁷⁷ estetiku ale nevypsal.⁷⁸ Seznam studijního roku 1830/31 poprvé uvádí jako vyučujícího estetiky nového profesora Michaela Franze von Canavala. Canaval učil estetice pětkrát týdně podle prvního vydání učebnice Franze Fickera. Další rok vystřídala výuku estetiky klasická literatura a řecká filologie. Po Canavalově odchodu na univerzitu v Olomouci je v seznamu pro rok 1832/33 uveden jako učitel estetiky a klasicofilologických předmětů Carlmann (později Karlmann) Tangl (1799–1866),⁷⁹ dosud profesor na gymnáziu v Innsbrucku.⁸⁰ Údaje o jeho přednášce z estetiky jsou stejné jako o přednášce jeho předchůdce: výuka estetiky se konala pětkrát týdně podle prvního vydání Fickerovy učebnice. Lze předpokládat, že střídání s klasicofilologickými předměty pravidelně pokračovalo až do roku 1848, byť jsem seznam z roku 1846/47 neměl k dispozici. Opakující se údaje ve zbývajících seznamech tomu ale nasvědčují. Po celou dobu Tanglova působení lze ve Lvovských seznamech vyzorovat jen jednu drobnou odchylku od plánu z roku 1824 – podle seznamu pro rok 1834/35 se estetika měla konat jen čtyřikrát, nikoli pětkrát týdně. Za pozornost stojí fakt, že Tangl po celou dobu nezměnil ohlašovanou učebnici, přestože Franz Ficker v roce 1840 vydal její druhé, výrazně přepracované a rozšířené vydání. Seznam ze studijního roku 1848/49 mi zůstal nedostupný. Seznamy pro studijní rok 1849/50 již byly semestrální a nerozlišovaly povinné a volitelné přednášky. V seznamu pro zimní semestr vypsal Tangl, stále profesor klasické filologie a literatury a estetiky, přednášku „*Allgemeine Aesthetik*“ (Obecná estetika) konající se třikrát týdně.⁸¹

Srovnání plánu filozofických studií z roku 1824 se seznamy přednášek Lvovské univerzity ukazuje, že na zdejší univerzitě došlo k trvalému sladění mezi plány požadovanou a skutečnou podobou estetiky až po příchodu Michaela Franze von Canavala v roce 1830. Do té doby její výuka trpěla častou nepřítomností vyučujícího. Výuku estetiky vypisovanou pětkrát týdně v obou semestrech a její pravidelné střídání s klasickou literaturou a řeckou filologií zachoval i Canavalův nástupce Carlmann Tangl. Jedinou odchylku ve zdejším postupu představuje jednorázové zkrácení výuky na čtyři hodiny, ohlášené v seznamu pro rok 1834/35. Estetika byla ve Lvově přednášena podle vlastních podkladů vyučujících a podle první verze Fickerovy učebnice. V seznamech byla uváděna na pátém nebo šestém místě z jedenácti volitelných přednášek.

⁷⁷ Základní údaje o Kunzekovi heslo *Kunzek, Eder von Lichten, August*, in: C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, XIII, Wien 1865, s. 390–392.

⁷⁸ O suplování estetiky a opakovaně vypisovaném konkurzu na uvolněnou stolicí klasické literatury a estetiky zpravují archiválie AVA, SHK, karton 274, 5 Lemberg Philosophie, Ästhetik und klassische Literatur 1814–1832; dále také AUW, PhF, Vizedirektorat, Schachtel 13/1825, 14/1826.

⁷⁹ Základní údaje o Tanglovi heslo *Tangl, Karlmann*, in: C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, XXXXIII. Theil, Wien 1881, s. 50–55.

⁸⁰ Archiválie o Canavalově a Tanglově Lvovském působení AVA, SHK, karton 274, 5 Lemberg Philosophie, Ästhetik und klassische Literatur 1814–1832.

⁸¹ Carlmann Tangl byl v roce 1851 povolán na univerzitu ve Štýrském Hradci. Na novém působišti je poprvé uveden v seznamu pro zimní semestr 1851/52 jako profesor klasické filologie a literatury a estetiky. V zimním semestru zde vypsal přednášku „*Ueber Metaphysik des Schönen*“ (O metafyzice krásna).

Univerzita ve Štýrském Hradci byla založena 1585, v roce 1782 ponížena na lyceum a 1827 opětovně povýšena na univerzitu.⁸² Lyceální seznamy přednášek z let před reformou roku 1824 ukazují, že se zde estetika nevyučovala. Výuka estetiky nebyla zahájena ani po rozšíření filozofických studií ze dvou na tři roky, poprvé doloženém v seznamu přednášek pro studijní rok 1813/14. Dělo se tak navzdory tomu, že studijní dvorská komise nařídila již v září 1812 estetiku zřídit.⁸³ Rozšíření filozofických studií je přesto důležité, neboť obohatilo zdejší výuku o nový předmět – literaturu římských klasiků. Vyučoval ji profesor poetiky a příslušník benediktinského kláštera Admont Ulrich Speckmoser (1781–1845).⁸⁴ Toho v seznamu pro studijní rok 1815/16 vystřídal další příslušník benediktinského kláštera Admont Justus Zettler (též Zedler; 1783–1854), nejprve jako provizorní, od 1817/18 jako řádný profesor klasicofilologických předmětů včetně římských klasiků. Estetiku jeho profesura nezahrnovala.⁸⁵

1824/25–1848/49

Právě Justus Zettler, vyučující nadále klasicofilologické předměty, ohlásil výuku estetiky konanou pětkrát týdně „podle vlastních spisů“ hned v prvním roce platnosti nového plánu 1824/25. Estetika byla v tomto seznamu vedena na třetím místě z devíti volitelných předmětů. Poté začalo její krátkodobé střídání s klasickou literaturou a řeckou filologií, jak požadoval plán. Ve studijním roce 1826/27 suploval estetiku ve stejném rozsahu a rovněž „podle vlastních sešitů“ provizorní profesor latinské filologie a estetiky Albert von Muchar (1786–1849).⁸⁶ Estetika v tomto roce klesla na šesté místo ze sedmi v oddílu volitelných předmětů. Admontský benediktin Muchar ji suploval ještě v letech 1828/29 a 1830/31. Další tři roky estetiku neotevřel, ohlašoval jen klasicofilologické předměty. Estetiku znovu vypsal, stále ještě jako suplent, v roce 1834/35, nyní již nikoli podle vlastních podkladů, nýbrž podle prvního vydání učebnice Franze Fickera. Další tři roky estetiku opět nevypsal, ačkoli se 30. listopadu 1835 stal řádným profesorem latinské filologie, klasické literatury a estetiky.⁸⁷ V postavení profesora ohlásil první přednášku z estetiky „podle vlastních

⁸² Z dějin štýrskohradecké univerzity: Franz von KRONES, *Geschichte der Karl Franzens-Universität in Graz. Festgabe zur Feier ihres dreihundertjährigen Bestandes*, Graz 1886; Walter HÖFLECHNER, *Geschichte der Karl-Franzens-Universität Graz. Von den Anfängen bis in das Jahr 2005*, Graz 2006. O jednotlivých profesorech estetiky z hlediska jejich hlavního oboru, klasické filologie: Týž, *Klassische Philologie in Graz*, in: týž (Hg.), *Beiträge und Materialien zur Geschichte der Wissenschaften in Österreich*, Graz 1981, s. 1–52.

⁸³ W. HÖFLECHNER, *Klassische Philologie*, s. 1–52, konkrétně s. 12, pozn. 12.

⁸⁴ Základní údaje o Speckmoserovi heslo *Speckmoser, Ulrich*, in: C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, XXXVI, Wien 1878, s. 132–133.

⁸⁵ W. HÖFLECHNER (Hg.), *Klassische Philologie*, s. 1–52, konkrétně s. 31.

⁸⁶ Základní údaje o Mucharově heslo *Muchar, Albert von*, in: C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, IXX, Wien 1868, s. 306–311.

⁸⁷ O Mucharově jmenování a dalších osudech štýrskohradecké profesury klasické filologie, posléze spojené s estetikou, zejména jejím financování ze strany štýrských řádů viz archiválie AVA, SHK, karton 255, 5 Graz Medizin Philosophie, Ästhetik und klassische Literatur 1817–1835. W. HÖFLECHNER, *Klassische Philologie*, s. 1–52, konkrétně s. 9–10, 31–33.

sešitů“ až ve studijním roce 1838/39. Další dva roky ji opět neotevřel. Pravidelné střídání výuky estetiky a obou klasickofilologických předmětů zahájil teprve ve studijním roce 1842/43. Estetice učil opět „podle vlastních sešitů“, v roce 1844/45 navíc i podle Fickera a v letech 1846/47 a 1848/49 opět jen na základě vlastních podkladů. Poslední dva roky přednášel estetiku již jen čtyřikrát, nikoli pětkrát týdně. Seznam pro studijní rok 1848/49 již nerozlišoval povinné a volitelné přednášky. Estetice v tomto roce nadále učil čtyřikrát týdně Muchar. Seznam z roku 1849/50 chybí. Seznamy pro následující studijní rok jsou již semestrální. Ze seznamu pro zimní semestr Albert von Muchar vypadl (zemřel) a s ním i estetika. V letním semestru vypsál přednášku „*Ueber Aesthetik im Lichte der Forschungen der neuesten Zeit*“ (O estetice ve světle bádání nejnovější doby) profesor filozofie a dějin filozofie Lorenz Gabriel (1792–1863),⁸⁸ který do Štýrského Hradce přišel z Innsbrucku. V padesátých letech se nejvýznamnějším štýrskohradeckým estetikem stal Carlmann Tangl, dříve působící ve Lvově.

Srovnání plánu filozofických studií z roku 1824 se seznamy přednášek ukazuje, že se ve Štýrském Hradci začalo estetice učit bezprostředně po vstupu tohoto plánu v platnost. Pozdější povýšení lycea na univerzitu v roce 1827 již estetiku neovlivnilo. Absence estetiky ve zdejším *curriculu* před reformou roku 1824 dovolila okamžitě spojit estetiku s klasickou filologií rozšířením původní ryze klasickofilologické profesury. K požadovanému střídání výuky estetiky s klasickou literaturou a řeckou filologií docházelo zpočátku jen přerývaně, teprve od studijního roku 1842/43 pravidelně. Do té doby nebyla výuka estetiky opakovaně ohlašována, dlouho jí navíc učil jen suplent, byť na univerzitě pevně etablovaný – Albert von Muchar. Estetika postupně klesala v pořadí volitelných přednášek z třetího místa v seznamu pro rok 1824/25 na poslední místo v letech 1846/47 a 1848/49. Důvody slabšího postavení estetiky jakož i zkrácení její výuky z pěti na čtyři hodiny týdně v letech 1846/47 a 1848/49 nejsou ze seznamů zřejmé.

Innsbruck

1805/06–1823/24

Složité osudy innsbrucké univerzity (založena 1669, ponížena na lyceum 1782, znovuzřízena 1792, převzata Bavory 1806, znovu vřazena pod habsburskou správu po r. 1814 jako lyceum, znovu založena jako univerzita 1826)⁸⁹ a nedostupnost četných seznamů přednášek (ze sledovaného období chybí seznamy z let 1805/06 až 1816/17) nedovolují počátky zdejší estetiky přesně postihnout. Nejstarší doklad o její výuce pochází z bavorského období. Výroční zpráva z 31. srpna 1811 zaznamenala, že profesor Mayer (zřejmě Benitz/Benitius

⁸⁸ Základní údaje o Gabrielovi podává Ulf HÖFER, *Philosophen an der Philosophischen Fakultät der Universität Graz*, in: Thomas Binder – Reinhard Fabian – Ulf Höfer – Jutta Valent (Hgg.), *Bausteine zu einer Geschichte der Philosophie an der Universität Graz*, Amsterdam, New York 2001, s. 679–694, konkrétně s. 683.

⁸⁹ Z dějin innsbrucké univerzity: Jacob PRÖBST, *Geschichte der Universität in Innsbruck seit ihrer Entstehung bis zum Jahre 1860*, Innsbruck 1869; Gerhard OBERKOFER – Peter GOLLER, *Geschichte der Universität Innsbruck (1669–1945)*, Frankfurt am Main etc. 1996. O innsbrucké klasické filologii s okrajovými poznámkami o estetice pojednali: Karl JAX, *Geschichte der humanistischen Studien an der Universität Innsbruck*, Veröffentlichungen des Museum Ferdinandeum 31, 1951, s. 385–400; Robert MUTH, *Die Begründung des heutigen Instituts für Klassische Philologie der Universität Innsbruck im Jahre 1860*, in: Robert Muth (Hg.), *Acta Philologica Aenipontana I*, Innsbruck 1962, s. 12–37.

Mayr; 1759–1826)⁹⁰ učil dvakrát týdně německým literárním klasikům a estetice podle Steinbarta, tj. podle knihy Gotthilfa Samuela Steinbarta *Grundbegriffe zur Philosophie über den Geschmack*.⁹¹ Z dostupných archiválií lze soudit, že bavorská správa přála estetice víc než habsburská, neboť za habsburského panování se v Innsbrucku estetika neotevřela.⁹² Stejný závěr platí i pro období po studijním roce 1819/20, kdy byla filozofická studia rozšířena na tříletá a kdy na zdejším lyceu začal klasickofilologické předměty vyučovat pozdější pražský profesor estetiky Anton Müller (naposledy uveden v seznamu 1822/23).

1824/25–1848/49

Innsbrucký seznam pro první studijní rok podle nového studijního plánu filozofických studií z roku 1824 uvádí jako vyučujícího klasickofilologických předmětů dva suplenty. Estetika v tomto seznamu není na rozdíl od klasické literatury a řecké filologie stále ještě uvedena. Stalo se tak až v seznamu následujícího roku 1825/26, kdy byla zařazena na šesté místo z jedenácti volitelných předmětů. Estetiku vyučoval pětkrát týdně „podle vlastních sešitů“ Johann Baptist Niederstetter (1789–1849),⁹³ který byl do Innsbrucku povolán z lycea v Salzburgu. Kromě estetiky učil i klasickofilologickým předmětům včetně povinné latinské filologie v prvním a druhém ročníku. Estetiku vyučoval obrok v sudých studijních letech. Naposledy ji ohlásil v seznamu studijního roku 1831/32. V seznamu roku 1826/27 (prvním obsahujícím samostatný soupis vyučujících) byl Johann Baptist Niederstetter označen za řádného profesora řecké a latinské filologie, klasické literatury a estetiky. Seznam pro studijní rok 1830/31 poprvé uvedl povinnost absolvovat estetiku pro uchazeče o vybrané učitelské profese. Seznam pro rok 1832/33 zaznamenal jako suplenta pro všechny klasickofilologické předměty Ambrose Heyslera (?–?). Estetika vypsána nebyla, místo ní se vyučovala klasická literatura a řecká filologie. Seznam pro rok 1833/34 zaznamenal jako suplenta latinské filologie nadále Heyslera, estetiku však suploval Lorenz Gabriel, profesor teoretické a morální filozofie a dějin filozofie. Gabriel učil estetice jen jednou, pětkrát týdně podle prvního vydání učebnice Franze Fickera.⁹⁴ Seznam estetiku nadále uváděl na šestém místě z jedenácti volitelných přednášek. V roce 1834/35, kdy estetika vypsána nebyla, ohlásil výuku všech klasickofilologických předmětů opět Ambros Heysler.

Seznam pro rok 1835/36 poprvé zaznamenal nového profesora latinské a řecké filologie, klasické literatury a estetiky Aloyse Flira (1805–1859).⁹⁵ Flir v tomto seznamu oznámil, že se výuka estetiky bude konat pětkrát týdně podle prvního vydání učebnice Franze Fickera.

⁹⁰ Základní údaje o Gabrielovi podává J. PROBST, *Geschichte*, s. 319.

⁹¹ Gotthilf Samuel STEINBART, *Grundbegriffe zur Philosophie über den Geschmack*, Erstes Heft, welches die allgemeine Theorie sämtlicher schönen Künste, und die besondere Theorie der Tonkunst enthält, Züllichau 1785. O zařazení estetiky do *curricula* innsbrucké filozofické fakulty v době bavorské správy srov. G. OBERKOFER – P. GOLLER, *Geschichte*, s. 85–86.

⁹² Absence estetiky platí i pro leopoldovské období univerzity, 1792–1805. Viz přehled tehdejších profesur tamtéž, s. 69.

⁹³ Základní údaje o Niederstetterovi heslo *Niederstetter, Johann B.* (začleněno do bibliografie hesla *Niederstetter, Karl*), in: C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, XX, Wien 1869, s. 322–323.

⁹⁴ Lorenz Gabriel se v Innsbrucku k výuce estetiky již nevrátil, učinil tak až na novém působišti, univerzitě ve Štýrském Hradci, kde je veden v seznamu pro letní semestr studijního roku 1850/51 jako vyučující předmětu „Ueber Aesthetik im Lichte der Forschungen der neuesten Zeiten“ (O estetice ve světle bádání nejnovější doby).

⁹⁵ Základní údaje o Flirovi heslo *Flir, Alois*, in: C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, IV, Wien 1858, s. 267.

Od roku 1841/42 do 1847/48, tedy po vydání druhé verze Fickerovy učebnice v roce 1840, předloha zněla již jen „nach Ficker“ (podle Fickera), proto nelze říci, zda se Flir opřel o novou verzi. Flir výuku estetiky pravidelně střídal s klasickou literaturou a řeckou filologií, aniž seznamy na povinnost tohoto střídání výslovně upozorňovaly. Estetika byla po celou dobu Flirovy výuky nadále vedena na šestém místě v oddílu volitelných přednášek. Seznam 1847/48 je poslední, který zaznamenal estetiku v podobě určené studijním plánem z roku 1824. V seznamu pro zimní semestr 1848/49 již došlo k novému uspořádání filozofického studia. Předměty přestaly být děleny na povinné pro první dva ročníky a volitelné, vznikly dva oddíly – řádných a mimořádných přednášek. Estetika byla zařazena na první místo mimořádných přednášek, byla vyučována třikrát týdně bez udání předlohy nadále Aloysem Flirem.

Srovnání plánu filozofických studií z roku 1824 se seznamy innsbruckých přednášek ukazuje, že se zde estetika začala vyučovat rok po zahájení reformy. Opětovné povýšení zdejšího lycea na univerzitu v roce 1826 nemělo na její postavení již žádný vliv. Odchod profesora klasické filologie Antona Müllera v roce 1823 do Prahy těsně před touto reformou dovolil okamžitě po jmenování nového profesora, Johanna Baptista Niederstettera, vytvořit společnou profesuru estetiky a klasické filologie rozšířením druhé jmenované. Střídání výuky estetiky s klasickou literaturou a řeckou filologií započalo v Innsbrucku okamžitě. Počínaje studijním rokem 1825/26 byly tyto předměty naprosto pravidelně střídány až do studijního roku 1847/48 bez ohledu na měnící se vyučující. Určující předlohou, pokud se estetika neučila podle podkladů samotných profesorů, byla Fickerova učebnice. O které z jejích dvou vydání se jednalo, nelze ze seznamů zjistit. Estetika byla mezi volitelnými přednáškami vedena na šestém místě.

Olomouc

1805/06–1823/24

Univerzita v Olomouci byla založena 1573, ponížena na lyceum 1782 a opětovně povýšena na univerzitu 1827.⁹⁶ Ze seznamů přednášek olomouckého lycea, řídicích se plánem filozofických studií z roku 1805,⁹⁷ je patrné, že se zde estetika začala vyučovat čtyři roky poté, co bylo dvouleté filozofické studium rozšířeno na tříleté. Rozšíření, schválené 1815, se poprvé promítlo do seznamu pro studijní rok 1815/16. V tomto seznamu byl rovněž poprvé ohlášen povinný předmět třetího ročníku „Vyšší praktické studium latinských klasiků“. Jeho výuku suploval profesor medicíny Franz Carl Karpe (1785–1837).⁹⁸ Řeckému jazyku a literatuře v prvních dvou ročnících učil gymnaziální profesor Johann Bielin (?–?). Ve studijním roce 1816/17 převzal všechny tři suplované klasickofilologické předměty nově

⁹⁶ Z dějin olomoucké univerzity: Václav NEŠPOR, *Dějiny university olomoucké*, Olomouc 1947; Jiří FIALA et al., *Univerzita v Olomouci (1573–2009)*, Olomouc 2009. Německy dosud základní: Christian D'ELVERT, *Geschichte der Studien-, Schul- u. Erziehungs-Anstalten in Mähren und Oesterr. Schlesien insbesondere der Olmützer Universität, in den neueren Zeiten*, Brünn 1857.

⁹⁷ Ze zkoumaného období chybí jen seznam pro studijní rok 1807/08.

⁹⁸ Základní údaje o Karpovi, posléze působícím na lyceu v Innsbrucku, podává Heinz HUBER, *Geschichte der Medizinischen Fakultät Innsbruck und der medizinisch-chirurgischen Studienanstalt (1673–1938)*, Wien etc. 2010, s. 114, pozn. 291.

povolaný profesor Franz Ficker. Právě Ficker, dosud působící na gymnáziu v Jičíně, poprvé vypsál estetiku v seznamu pro rok 1819/20 a poté každoročně až do roku 1822/23.

Pokusy prosadit estetiku do zdejšího *curricula* však byly ještě starší.⁹⁹ Profesor obecných dějin Joseph Leonard Knoll¹⁰⁰ (1775–1841) požádal o povolení vyučovat bezplatně estetiku již v roce 1815, tedy vzápětí po rozšíření olomouckých filozofických studií na tříletá. Císař ale jeho žádost odmítl, neboť profesori vídeňské univerzity shledali předložené podklady jako neujasněné a odchylující se od prosazovaného pojetí tohoto oboru.¹⁰¹ Vyhověl teprve Fickerově žádosti podané o tři roky později.

Franz Ficker vyučoval estetiku dvakrát týdně podle učebnice Aloyse Schreibera *Lehrbuch der Aesthetik*.¹⁰² V prvním soupisu profesorů působících na olomouckém lyceu připojeném k seznamu pro rok 1820/21 je jeho profesura charakterizována jako řádná pro řeckou a latinskou filologii a klasickou literaturu a mimořádná pro estetiku. Toto vymezení stejně jako ostatní charakteristiky zůstaly zachovány až do jeho odchodu na univerzitu ve Vídni. Seznam pro studijní rok 1823/24 – poslední, odrážející podobu filozofického studia stanovenou plánem z roku 1805 – již Fickera nezaznamenal. Jeho klasickofilologické předměty suploval nejmenovaný vyučující, estetika oznámena nebyla. Estetika byla po celou dobu vedena jako poslední předmět v oddílu mimořádných přednášek.

Prosazení estetiky do *curricula* olomouckých filozofických studií před reformou roku 1824 lze považovat za výsledek osobní iniciativy Franze Fickera, podpořený souhlasným stanoviskem moravskoslezského gubernia a studijní dvorské komise.¹⁰³ Svědčí o tom ojedinělost této profesury ve srovnání s jinými lycei, trvalé zařazování estetiky na samý chvost olomouckých mimořádných přednášek a okamžité ukončení její výuky po Fickerově odchodu.

1824/25–1848/49

Po zavedení plánu filozofických studií z roku 1824 se v Olomouci ujal suplování klasickofilologických předmětů Joseph Leonard Knoll. Jako suplent je uveden v seznamech 1824/25 a 1825/26. Estetika v těchto seznamech vypsána nebyla. Znovu ohlášena je až v seznamu pro studijní rok 1826/27 profesorem latinské a řecké filologie, klasické literatury a estetiky, Jakobem Eberhardem Schneiderem (?–1827). Schneider vyučoval estetiku pětkrát týdně „podle vlastních spisů“. Estetika byla zařazena na sedmé místo mimořádných přednášek. Seznam následujícího roku 1827/28 již Schneidera nezaznamenal (neočekávaně zemřel). Všechny klasickofilologické předměty, ale nyní i estetiku, začal suplovat Joseph Leonard Knoll. Suplování zahájil výukou klasické literatury a řecké filologie. Zároveň bylo oznámeno, že se výuka estetiky bude konat příští rok místo obou klasickofilologických předmětů a že její absolvování je povinné pro uchazeče o vybrané učitelské

⁹⁹ Od nejstarší výuky estetiky – soukromých kolegií z estetiky Franze Kajetana Reisingera (1759–1793), která probíhala v letech 1786–1790 a která nejsou doložena seznamy přednášek – odhlížím. Ch. D'ELVERT, *Geschichte*, s. 244.

¹⁰⁰ Základní údaje o Knollovi heslo *Knoll, Joseph Leonard*, in: C. WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, XII, Wien 1864, s. 159–161.

¹⁰¹ Viz archiválie uložené v AUW, PhF, Vizedirektorat, Schachtel 4/1815–1816.

¹⁰² Aloys SCHREIBER, *Lehrbuch der Aesthetik*, Heidelberg 1809.

¹⁰³ O Fickerově žádosti viz AVA, SHK, karton 280, 5 Olmütz, Philosophie, Aesthetik, klassische Literatur und Philologie.

profese. Podle seznamu 1828/29 učil Knoll estetice „podle vlastních spisů“ pětkrát týdně vždy v lichých studijních letech. Naposledy tak podle seznamů učinil v roce 1830/31, tentokrát nikoli podle vlastních podkladů, nýbrž podle prvního vydání Fickerovy učebnice. Přes opakovanou výuku estetika do Knollovy titulatury nikdy nepronikla. V roce 1832/33 vypsal poprvé estetiku nově přichozí profesor klasické literatury, filologie a estetiky Michael Franz von Canaval, dosud působící ve Lvově. Ten ji ohlašoval stejně jako Knoll nadále v lichých studijních letech až do seznamu pro rok 1842/43. Seznam 1843/44 ho uvedl naposledy. Po Canavalově odchodu na pražskou univerzitu se výuky všech jeho předmětů ujal Carl Libor Kopetzky (1812–1901),¹⁰⁴ profesor klasické literatury, filologie a estetiky. Kopetzky ohlašoval vždy v lichých letech denně se konající přednášku z estetiky podle Fickera, ale na rozdíl od Canavala podle druhého vydání z roku 1840. V seznamu pro rok 1848/49, prvním seznamu, který zrušil dělení předmětů na povinné prvního a druhého ročníku a volitelné, Kopetzky předlohu pro přednášky z estetiky poprvé neuvedl. Upravil rovněž název na „*Aesthetik. Literatur und Kunstgeschichte*“ (Estetika. Literatura a dějiny umění). Po zrušení filozofických studií v Olomouci v roce 1851 byl povolán na univerzitu v Innsbrucku, kde pokračoval ve výuce klasické filologie, estetiky a dějin umění.

Srovnání plánu filozofických studií z roku 1824 se seznamy přednášek olomoucké univerzity ukazuje, že opětovné povýšení zdejšího lycea na univerzitu v roce 1827 postavení estetiky neovlivnilo, neboť její výuka byla v souladu s plánem zahájena o rok dříve, ve studijním roce 1826/27. Spojení estetiky s klasickou filologií do jedné profesury proběhlo v Olomouci po obsazení profesury hladce, jelikož mu předcházela obdobně složená Fickerova profesura v předchozím období. Ficker navíc těsně před reformou odešel do Vídně, takže všechny předměty předepsané plánem pro nově sestavenou stolicí estetiky a klasické filologie byly volné. Estetika, vyučovaná pětkrát týdně, se od počátku pravidelně střídala s klasickou literaturou a řeckou filologií bez ohledu na měnící se vyučující včetně suplentů. Byla přednášena podle vlastních podkladů vyučujících, od roku 1830/31 podle obou vydání Fickerovy učebnice. Její postavení na šestém místě volitelných přednášek bylo až na jednu výjimku (ve studijním roce 1834/35 byla na pátém) neměnné.

Závěr

Předchozí rozbor ukázaly, že studijní plány 1805 a 1824 určovaly a sjednocovaly podobu a postavení estetiky na rakouských univerzitách a lyceích v letech 1805 až 1848. Navzdory vytyčenému rámci se od sebe ale estetiky na jednotlivých univerzitách a lyceích v mnoha ohledech lišily. Rozdílný byl již časový průběh jejího zavádění do *curricula*. Pouze ve Vídni, Praze a Lvově se estetice učilo již před plánem filozofických studií přijatým v roce 1805, avšak pouze ve Vídni a Praze se jí učilo po celé zkoumané období 1805 až 1848. Naproti tomu na menších univerzitách a lyceích se začala vyučovat nejdříve na sklonku období řídicího se plánem 1805 (Lvov, Olomouc) nebo dokonce až po zahájení plánu 1824 (Innsbruck, Štýrský Hradec). Omezené množství předmětů v lyceálních filozofických studiích v porovnání s oběma metropolitními univerzitami vysvětluje, proč se estetika v období 1805 až 1824 vyučovala pouze v Olomouci. Po rozšíření filozofického

¹⁰⁴ Základní údaje o Kopetzském podává R. MUTH, *Die Begründung*, s. 12–37, konkrétně s. 14–16.

studia moravskoslezské gubernium zjevně očekávalo, že se zde záhy rozšíří i počet vyučovaných předmětů, proto plně podpořilo návrh Franze Fickera na zavedení bezplatné výuky estetiky podle učebnice Aloyse Schreibera. Na lyceích v Innsbrucku a Štýrském Hradci nelze srovnatelnou osobní iniciativu některého vyučujícího zaznamenat. Na obou byla výuka estetiky zahájena až v přímé vazbě na studijní plán z roku 1824. Pozdější povýšení lyceí na univerzity již estetiku neovlivnilo, v té době byla již na všech třech staronových univerzitách etablovaným oborem.

Nejednotně byly naplňovány i pokyny týkající se složení profesury estetiky. Vídeňskému Josephu Ignazi Liebelovi nebyly přiděleny plánem předepsané dějiny filozofie. Pražský Anton Müller spojil estetiku s klasickou filologií až po penzionování Aloise Klara. Lvovský Ignatz Pollak a olomoucký Franz Ficker je zase spojili již v době platnosti studijního plánu požadujícího sloučení estetiky s dějinami krásných věd a umění. Pražský Joseph Georg Meinert a vídeňský Franz Ficker krátkodobě učili i pedagogice, kterou plán s estetikou nikdy nespojil. Tyto příklady ukazují, že naplňování plánů filozofických studií probíhalo sice důsledně, ale nikoli násilně. Pokud to situace žádala, docházelo i ke zřetelným odchylkám, úpravám a ústupkům navzdory závaznosti císařem schválených předpisů. Vždy se zohledňovala místní situace, možnosti a schopnosti původních profesorů, jichž se prosazované změny dotkly. Liebelův a Müllerův příklad ukazují, že na univerzitách, na kterých se estetika vyučovala již před vstupem plánů z let 1805 a 1824 v platnost, se uskutečňování nově nařízených úprav prosazovalo složitěji než na školách, kde její výuka neměla tradici. Ve Vídni a Praze se totiž museli potýkat s dosavadní podobou profesur a s osobami jejich držitelů. Pollakův lvovský a Fickerův olomoucký příklad zase naznačují, že se na znovuobnovené spojení estetiky a klasické filologie pravděpodobně pomýšlelo již dlouho před reformou 1824.

Na všech univerzitách a lyceích je po reformě roku 1824 patrná snaha plnit předepsané střídání výuky estetiky s klasickou literaturou a řeckou filologií. Vlastní střídání ale bylo, jak ukazují seznamy, dlouhodobě pravidelné jen v Innsbrucku a Olomouci. Na dalších univerzitách a lyceích docházelo k přeryvům, ať již ve prospěch estetiky (Vídeň), nebo ve prospěch klasické literatury a řecké filologie (Lvov, Štýrský Hradec). Ve Štýrském Hradci byly přeryvy ve výuce estetiky zřejmě způsobeny okolností, že její výuka byla svěřena benediktinům z kláštera Admont, kteří se přednostně soustřeďovali na klasickofilologické předměty. K nim byla estetika doplněna až po reformě roku 1824. Rovněž ve Lvově byla estetika až dodatečně přičleněna k profesuře klasické filologie, byť se tak stalo již před touto reformou. Ve Vídni mohly opakované přednášky z estetiky souviset s Fickerovou snahou dopsat učebnici estetiky, mohly ale být i důsledkem suplování, které seznamy neznamenaly.¹⁰⁵ Jednoznačné důkazy pro takové závěry ale chybí. Zvláštní situace nastala v Praze, kde byla estetika dlouho souběžně vyučována s oběma volitelnými klasickofilologickými předměty, neboť zde existovaly samostatné profesury klasické filologie a estetiky. Tento souběh nutil Antona Müllera vypisovat estetiku každoročně, neboť jinak by neměl čemu učit.

Počty vyučovaných hodin estetiky sice většinou odpovídaly plánem předepsaným pěti, nijak mimořádné ale nebyly ani odchylky. Poměrně často se v seznamech objevuje

¹⁰⁵ Ve studijním roce 1839/40 suploval Fickerovu výuku estetiky Rudolf Eitelberger von Edelberg. Viz W. HÖFLECHNER – Ch. BRUGGER, *Zur Vorgeschichte*, s. 4.

výuka v rozsahu čtyř hodin týdně (v Praze Dambeck, ve Lvově Tangl, ve Štýrském Hradci Muchar), ale i tři (ve Vídni nejmenovaný suplent, ve Lvově Pollak) a ojedinele dokonce dvou (v Olomouci Ficker). Vysvětlit lze jen olomoucký případ – estetika byla pro Franze Fickera okrajový, dodatečně povolený předmět, kterému vyhradil vedle hlavních klasicko-filologických předmětů jen omezený počet hodin. O důvodech dalších odchylek nelze nic bližšího říci.

Seznamy jednotlivých lyceí a univerzit zachytily i nejednotnosti týkající se vztahu mezi přednáškou z estetiky a přednáškou z dějin krásných věd a umění. Pouze Joseph Ignaz Liebel spojil estetiku a dějiny krásných věd a umění do jedné přednášky před studijním plánem z roku 1824. Ve vídeňských seznamech se tyto dějiny navíc udržely jako součást názvu přednášky spolu s estetikou i po jeho odchodu a dokonce i po reformě z roku 1824. Naproti tomu pražské seznamy přestaly po nařízeném sloučení estetiky a dějin krásných umění a věd do jedné přednášky dějiny krásných věd a umění v seznamech zcela uvádět. Na lyceích ani na univerzitě ve Lvově ke spojení těchto oborů do jedné přednášky nikdy nedošlo.

Nejednotné a proměnlivé bylo i místo estetiky mezi předměty filozofických studií. Estetika sice byla po celé sledované období ve všech seznamech vedena v oddílu volitelných předmětů, avšak její pořadí v tomto oddílu před reformou roku 1824 a po ní a rovněž v seznamech jednotlivých univerzit a lyceí se od sebe výrazně lišilo. Ve Vídni byla estetika v seznamech řídicích se plánem z roku 1805 uváděna na druhém místě volitelných přednášek, v Praze dokonce na prvním; po reformě 1824 klesla ve Vídni přibližně do poloviny volitelných přednášek, v Praze na desáté místo, tedy do druhé poloviny. V Olomouci byla před reformou 1824 vedena na posledním místě, stvrzujícím ojedinele tehdejší výuky, naproti tomu po reformě stoupla, když byla obdobně jako na lyceích ve Štýrském Hradci a Innsbrucku uváděna přibližně v jejich polovině.

Pokud jde o předlohy, podle kterých byla estetika přednášena, je ze seznamů sice patrná různorodost, ale zároveň i velmi omezený počet používaných učebnic. Vyučující přednášeli estetiku nejčastěji podle vlastních podkladů, z učebnic se nejprve přikláněli k Eschenburgovu *Entwurfu*, později, od roku 1830, ke dvěma vydáním Fickerovy učebnice.¹⁰⁶ Zda tak činili i skutečně, však nelze ze seznamů zjistit. Studentské zápisy pořizené z pražských univerzitních přednášek ukazují, že přednášky souvisely s předlohami uváděnými v seznamech buď velmi volně, nebo dokonce vůbec.¹⁰⁷ Jak tomu bylo na dalších lyceích

¹⁰⁶ Za pozornost stojí zejména napsání rakouské učebnice estetiky Franzem Fickerem. První vydání vyšlo v roce 1830 a druhé, výrazně přepracované v roce 1840. Již první vydání této učebnice začalo být na rakouských univerzitách okamžitě používáno, druhé pak dvůr dokonce vyhlásil jako závaznou učebnici pro všechny rakouské univerzity a lycea. Používání této předlohy je pozoruhodné, neboť příkladem k prvnímu vydání v roce 1830 se začalo na rakouských univerzitách estetice poprvé učit podle příručky domácí provenience, nikoli podle německých či jiných zahraničních učebnic, jak to bylo obvyklé od 60. let 18. století. Následné dvorské rozhodnutí vyučovat estetiku na univerzitách rakouské monarchie výhradně na základě domácí příručky lze chápat jako jeden z důležitých rysů probíhající emancipace rakouské estetiky – šíře umění a kultury – v období upevňování nově vzniklého rakouského císařství po rozpadu Svaté říše římské národa německého.

¹⁰⁷ O odchylkách mezi odpřednášenou estetikou a v seznamech přednášek deklarovanou učebnicí estetiky před rokem 1805 Tomáš HLOBIL, *Výuka dobrého vkusu*, s. 169–179. Z pozdějších příkladů srovnej Dambeckovy přednášky, podrobně T. HLOBIL, *Johann Heinrich Dambeck's Prague University Lectures on Aesthetics: An Unknown Chapter in the History of the Anthropological Aesthetics*, *Estetika. The Central European Journal of Aesthetics* 50, 2013, s. 212–231.

a univerzitách, bude třeba teprve zkoumat.¹⁰⁸ Právě v tomto ohledu lze mezi jednotlivými estetickými předpokládat největší odlišnosti.

Rozdíly mezi požadavky obou studijních plánů a údaji v seznamech přednášek jednotlivých univerzit a lyceí jakož i mezi seznamy jednotlivých škol navzájem, týkající se zavedení výuky estetiky, složení její profesury, střídání její výuky s klasickou literaturou a řeckou filologií, počtu vyučovaných hodin, spojení s dějinami krásných věd a umění, místa estetiky v soupisu volitelných předmětů a předloh, vyjevují, že v případě estetiky lze na rakouských univerzitách a lyceích v letech 1805–1848 již na úrovni seznamů přednášek vystopovat mezi jednotlivými estetickými četné rozdíly. Souhrnně lze o těchto rozdílech říci, že nebyly nevýznamné, zásadně ale nezměnily celkové pojetí a postavení estetiky předurčené oběma studijními plány.

Popsané rozdíly vhodně osvětlují odlišnosti a zvláštnosti estetiky na jednotlivých rakouských univerzitách a lyceích v letech 1805–1848. Nedovolují však s patřičnou celistvostí postihnout osobité místo a ráz této etapy rakouské univerzitní estetiky v rámci jejích celých raných dějin. Toho lze účelně dosáhnout až srovnáním estetiky tohoto období s obdobím před reformou filozofických studií z roku 1805 a po roce 1848. Estetika valné části období řídicího se plánem filozofických studií z roku 1805 představuje z hlediska raných dějin rakouské univerzitní estetiky dobu jejího největšího institucionálního oslabení.¹⁰⁹ Přijatá rozhodnutí nejen stvrdila, nýbrž dokonce prohloubila vývoj, započatý vyřazením estetiky z povinných předmětů třetího ročníku v pojosefinském období v reformě Antona hraběte von Martiniho z roku 1791.¹¹⁰ V plánu z roku 1805 se profesura estetiky propadla v hierarchii filozofických profesur na sedmé, předposlední místo; byla odtržena od klasické filo-

¹⁰⁸ Dosud jsem narazil na jedinou poznámku týkající se rozporu mezi ohlašovanou učebnicí estetiky a obsahem vlastních přednášek držných na univerzitách v dnešním Rakousku. Podle Herberta Seidlera se Aloys Flir nedržel předepsaných „Vorlesebücher“ a seznamoval studenty se Schellingovou a Hegelovou filozofií umění německého idealismu. Tato navýsost stručná charakteristika, nezaložená na podrobnějších rozbořech, je bez odkazu šířena dosud. Herbert SEIDLER, *Österreichischer Vormärz und Goethezeit. Geschichte einer literarischen Auseinandersetzung*, Wien 1982, s. 395; G. OBERKOFER – P. GOLLER, *Geschichte*, s. 120.

¹⁰⁹ Pozoruhodnými, dosud nezmiňnými rysy rakouské univerzitní estetiky v letech 1805 až 1848 byly konkurzní zkoušky na uvolněné stolice a rotování profesorů estetiky mezi různými univerzitami. Obsazování uvolněných míst se v této době již nedělo na základě více či méně zákulisního dohadování při vídeňském dvoře, které vyvolaly žádosti uchazečů nebo přímé oslovení vhodných kandidátů, nýbrž na základě veřejně vypsáných konkurzních zkoušek sestávajících z ústní a písemné části. Složitá, několikastupňová posudková procedura, jejíž mechanismus zde nelze podrobně přiblížit, začínala na fakultách a končila na stole panovníka. Splnění panovníkových představ o kýženém rázu oboru patřilo k rozhodujícím hodnotícím kritériím. Pomocí konkurzů dvůr řídil podobu jednotlivých oborů včetně estetiky. Dosud byl zpracován jediný konkurz týkající se estetiky – obsazení uvolněné pražské stolice estetiky po Josephu Georgu Meinertovi. Srov. Eugen LEMBERG, *Die Besetzung der Lehrkanzel für Aesthetik an der Prager Universität im Jahre 1811. Ein Beitrag zur Geschichte des deutschen Idealismus in Böhmen und zu einer Böhmisches Geistesgeschichte in Generationen*, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 68, 1930, s. 55–70. Pokud jde o rotování, tomu nebyla v případě estetiky dosud věnována vůbec žádná pozornost. Neobvyklou hojnost přesunů stále stejných, rozuměj ověřených, vyučujících dokládají v případě estetiky již v hlavním textu rozebrané seznamy přednášek: Müller (Innsbruck, Praha), Canaval (Lvov, Olomouc, Praha), Ficker (Olomouc, Vídeň), Tangl (Lvov, Štýrský Hradec), Gabriel (Innsbruck, Štýrský Hradec), Knoll (Olomouc, Praha), Kopetzky (Olomouc, Innsbruck). Význam rotování se ještě zvyrazní, vezmou-li se v potaz nejen nástupy na uvolněné stolice, ale i samotná, byť neúspěšná účast v konkurzech. O pražskou profesuru estetiky po Dambekovi se např. ucházeli Ficker a Tangl. Důležitost rotování vystoupí ještě více do popředí na pozadí výčtu profesorů, kteří nezměnili působitě. Byli v menšině, většina z nich navíc brzy onemocněla či nečekaně zemřela (Pollak, Schneider, Niederstetter, Zettler, Dambek), jen ojediněle byli pevně svázáni s jedním univerzitním regionem (Flir, Muchar). O konkurzech obecně dosud nejobsáhleji W. HÖFLECHNER, *Klassische Philologie*, s. 1–52, konkrétně s. 28–29.

¹¹⁰ T. Hlobil, *Výuka dobrého vkusu*, s. 17–45.

logie, jejímu profesorovi byly přiděleny výlučně volitelné předměty; absolvování estetiky bylo pouze doporučeno budoucím posluchačům práv a bohosloví a její výuka byla omezena na dvě metropolitní univerzity ve Vídni a Praze. K úplnému vyřazení estetiky z filozofického *curricula* však ani v tomto období – a to je třeba zdůraznit – nedošlo. Estetika, ač v porovnání s josefínským obdobím výrazně oslabená, zůstala nadále v *curriculu* dvou největších univerzit a zachována byla i její profesura. Nepominutelnost estetiky i v tomto období potvrzují četná suplování, velký počet jejích hodin a její čelné postavení v oddílu volitelných předmětů ve vídeňských a pražských seznamech.

Ještě v období řídicím se plánem z roku 1805 lze pozorovat první náznaky svědčící o vracející se vstřícnosti vůči estetice ze strany studijní dvorské komise a panovníka. Již v roce 1809 bylo dřívější doporučení, aby z estetiky skládali zkoušky budoucí posluchači bohosloví a práv, rozšířeno o povinnost absolvovat její studium pro uchazeče o vybrané profese, zejména učitelství humanitních předmětů.¹¹¹ Oživenou vstřícnost dokládá i zahájení výuky estetiky na lyceích a univerzitách, na kterých se dosud neučila – v Olomouci a Lvově. Příznivý vývoj následně potvrdil plán z roku 1824. Ten výuku estetiky rozšířil na všechny univerzity a větší lycea a zároveň posílil její profesuru opětovným spojením s klasickou filologií. Rozhodnutí spojit estetiku s klasickou filologií se jeví jako návrat k původní podobě profesury před rokem 1805, naproti tomu její odtržení od klasické filologie a spojení s dějinami krásných umění a věd a dějinami filozofie jako dočasný, ne zcela úspěšný experiment. Plán z roku 1824 posílil postavení estetiky ve filozofickém *curriculu* i tím, že zahrnul dříve mimo studijní plán vyjádřenou povinnost absolvovat estetiku pro budoucí uchazeče o učitelství humanitních předmětů. Tato podoba a toto postavení estetiky vydrželo na německojazyčných rakouských univerzitách a lyceích až do roku 1848.

Skutečnost, že vzestup estetiky v rakouských filozofických studiích, zaznamenaný od druhého desetiletí 19. století, byl záměrný a trvalý, potvrzuje plán filozofických studií z roku 1846. Tento plán, odborně připravený Franzem Exnerem a Franzem Fickerem, chápal estetiku jako završení studia latinských a řeckých klasických děl v podobě zobecnění dřívější četby do příslušných pravidel doplněných o teorii krásného a ušlechtilého. Plán vyzdvihl důležitost estetiky pro duchovní vzdělání („Bildung“), považované za neméně významné než osvojení profesních znalostí a dovedností. Navrhl proto učinit z estetiky povinný předmět třetího ročníku filozofických studií pro všechny posluchače, ať hodlali pokračovat ve studiu medicíny, práv nebo teologie. Tento krok, hodlající estetice vrátit vrcholné postavení, jemuž se těšila pouze v josefínském období, se na pozadí vyličeného vývoje rakouské univerzitní estetiky v letech 1805–1848 jeví jako završení jejího postupného vzestupu v předběřnovém období.

K nobilitaci estetiky došlo jen na úrovni dvorské teorie.¹¹² V praxi estetika nobilitována nebyla, neboť místo plánu filozofických studií z roku 1846 bylo možné uskutečnit reformy dovolující definitivně opustit propedeutické pojetí filozofických studií. Srovnáme-li seznamy přednášek z let 1805–1848 se seznamy vydávanými od studijního roku 1848/49, vytane okamžitě zásadní vliv porevolučních reforem na podobu všech oborů filozofických studií včetně estetiky. Zrovnoprávnění filozofických studií s dalšími fakultami estetiku osvobodilo

¹¹¹ Viz dvorský dekret zaznamenaný 1. února 1809 v *Jahrbücher der Geschichte der Grazer Universität von ihrer Gründung bis zur Gegenwart, 1585/86–1885*, in: F. von KRONES, *Geschichte*, s. 127.

¹¹² R. MEISTER, *Entwicklung und Reformen*, II, s. 5–131.

z jejího poměrně výsadního, ale zároveň silně svázaného postavení. Estetika sice nadále zůstala jedním z volitelných předmětů, její obsah se ale na všech zkoumaných univerzitách, jak ukazují názvy v seznamech přednášek, ihned výrazně rozrůznil. Na velkých univerzitách v Praze a Vídni začalo být navíc obvyklé, že specializované přednášky z estetiky hudby, výtvarného umění a literatury vypisovalo souběžně více vyučujících, v Praze nadto nejen německy, ale i česky.¹¹³ Touto změnou vstoupila rakouská univerzitní estetika do nové etapy svých dějin.

TOMÁŠ HLOBIL

Ästhetik nach den Studienplänen des Wiener Hofes und den Vorlesungsverzeichnissen der österreichischen Universitäten und Lyzeen in den Jahren 1805 bis 1848 (Wien, Prag, Lemberg, Graz, Innsbruck, Olmütz)

ZUSAMMENFASSUNG

Vorliegende Studie setzt sich zum Ziel, die Stellung der Ästhetik in den philosophischen Studien an den österreichischen Universitäten und Lyzeen in den Jahren 1805 bis 1848 anhand einer Analyse der Studienpläne des Wiener Hofes und der von den Universitäten und Lyzeen in Wien, Prag, Lemberg, Graz, Innsbruck und Olmütz herausgegebenen Vorlesungsverzeichnisse zu erfassen. Besagte Pläne verliehen der Vorstellung des Monarchen von einer erhofften Gestalt der Fächer Ausdruck. Die Vorlesungsverzeichnisse gingen zum einen von den Plänen aus, reflektierten zum andern aber zugleich die konkrete Situation einer bestimmten Schule zu einem bestimmten Zeitpunkt. Den Verzeichnissen kann entnommen werden, wann man mit dem Ästhetikunterricht begann, ob die Unterrichtsform von der Kürzung des Philosophiestudiums von drei auf zwei Jahre bzw. ihre Erweiterung von zwei auf drei Jahre betroffen wurde, ob es Auswirkungen gab durch die Umwandlung der Lyzeen in Universitäten, ob Ästhetik regelmäßig unterrichtet wurde und ob sie zu den Pflicht- oder zu den obligatorischen Wahlfächern gehörte, welcher Stellenwert ihr in der Hierarchie des Fakultäten-Curriculums zukam, welche Pädagogen mit ihrem Unterricht betraut wurden, welche weiteren Fächer zu ihrer Professur gehörten, nach welchen Unterlagen Ästhetik gelesen wurde, wieviel Unterrichtsstunden zur Verfügung standen und welchen Platz sie unter den anderen Fächern einnahm. Der Untersuchung liegen die bedeutendsten deutschsprachigen Universitäten und Lyzeen Österreichs in Wien, Prag, Lemberg, Graz, Innsbruck und Olmütz zugrunde. Die Jahre 1805 bis 1848 bilden den Schwerpunkt der Leopold-Franz'schen Etappe der frühen österreichischen Universitätsästhetik. Es handelt sich hierbei um ein geschlossenes Ganzes, das von zwei Studienplänen in Philosophie von Kaiser Franz II./I. begrenzt wird: dem Philosophischen Studienplan aus dem Jahre 1805 und dem Neuen Lehrplan der philosophischen Studien aus dem Jahre 1824. Wie die Analysen zeigten, bestimmten und vereinheitlichten die Studienpläne die Form der Ästhetik an den österreichischen Universitäten und Lyzeen. Demgegenüber unterschieden sich

¹¹³ O vídeňské univerzitní estetice po roce 1848 W. HÖFLECHNER – Ch. BRUGGER, *Zur Etablierung der Kunstgeschichte an den Universitäten in Wien, Prag und Innsbruck. Samt einem Ausblick auf ihre Geschichte bis 1938*, in: Walter Höflechner – Götz Pochat (Hgg.), *100 Jahre Kunstgeschichte an der Universität Graz. Mit einem Ausblick auf die Geschichte des Faches an den deutschsprachigen österreichischen Universitäten bis in das Jahr 1938*, Graz 1992, s. 8–19. O pražské estetice po roce 1848 Tomáš Hlobil, *250 Years of Aesthetics at Prague University. How the History of Teaching Aesthetics Has Evaded Historians*, in: *Proceedings of the European Society for Aesthetics* 5, 2013, s. 19–33. <http://www.eurosa.org/volumes/5/HlobilESA2013.pdf>. O závěrečném období univerzitní estetiky v rakouské monarchii Peter MAHR, *Graz, Wien, Prag – Zur universitären Ästhetik der Donaumonarchie von 1880–1914. Vorlesungsverzeichnisse, Kurzbiographien und Interpretation*, in: Michael Benedikt – Endre Kiss – Reinhold Knoll (Hgg.), *Verdrängter Humanismus – Verzögerte Aufklärung, IV, Anspruch und Echo. Sezession und Aufbrüche in den Kronländern zum Fin-de-Siècle. Philosophie in Österreich (1880–1920)*, Klausen – Leopoldsdorf 1998, s. 793–816.

aber die Ästhetikfächer an den einzelnen Universitäten und Lyzeen in vielerlei Hinsicht. Unterschiedlich war der zeitliche Verlauf der Ästhetikeinführung in die Fakultätscurricula. Uneinheitlich wurden auch die Anweisungen befolgt, die die Zusammensetzung der Ästhetikprofessur betrafen. Den vorgeschriebenen Wechsel zwischen Ästhetikunterricht und klassischer Literatur gab es langfristig und regelmäßig nur in Innsbruck und Olmütz. Die Zahlen der unterrichteten Stunden in Ästhetik entsprachen zwar zumeist den planmäßig vorgeschriebenen fünf Stunden, doch waren Abweichungen davon nichts Außergewöhnliches. Zwar wurde Ästhetik in dem von uns untersuchten Zeitraum in allen Verzeichnissen im Abschnitt „Freie Gegenstände“ geführt, doch unterschied sich ihre Reihenfolge in diesem Abschnitt vor der Reform des Jahres 1824 und danach sowie in den Verzeichnissen der einzelnen Universitäten und Lyzeen beträchtlich.

Deutsche Übersetzung: Wolf B. Oerter

Tomáš Hlobil
Katedra estetiky FF UK, Praha
THlobil@seznam.cz